

4

ประวัติศาสตร์การถ่ายตัว พระราชาชายนำเจ้าดราารัศมีกับ การรวมล้านนาของรัฐชาติสยาม

จิรชาติ สันตียะค

20.-

ภูมิภาคลุ่มน้ำโขง: จดหมายเหตุ-ประวัติศาสตร์-นิเวศวิทยา-ชาติพันธุ์
Mekong Region: Archives-History-Ecology-Ethnicity
26 - 27 กุมภาพันธ์ 2552 ณ โรงแรม เวียงอินทร์ จังหวัดเชียงราย

TOYOTA

เอกสารประกอบสัมมนา

ภูมิภาคดุน้ำโขง: จากหมายเหตุ-ประวัติศาสตร์-นิเวศวิทยา-ชาติพันธุ์

Mekong Region: Archives-History-Ecology-Ethnicity

26 - 27 กุมภาพันธ์ 2552 ณ โรงแรม เวียงชินทร์ จังหวัดเชียงราย

ประวัติศาสตร์การถ่ายทอดพระราชชรยาเจ้าดารารัศมีกับ

การรวมตัวนานาของรัฐชาติสยาม

จิราชาติ สันตียะศ

อาจารย์สาขาวิชาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

พิมพ์ครั้งแรก : กุมภาพันธ์ 2552

กองบรรณาธิการ : ชาญวิทย์ เกษตรศิริ อัครพงษ์ คำญัน สิตานัน ร่วมกับ
ศิริกาญจน์ รัตนเกตุ กิตสุนี รุจิชานันทกุล
พยุงก์ ทับสกุล ศรีวงศ์นัญช์ เจริญสุขิตากร

ออกแบบและรูปเล่ม : DREAM CATCHER GRAPHIC CO., LTD.

โทร. 0 2455 3932, 0 2455 3995

ร่วมจัดโดย :

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
มูลนิธิトイต้าประเทศไทย
บริษัทトイต้า มอเตอร์ ประเทศไทย จำกัด
สมาคมฯหมายเหตุสียน
กระทรวงวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย
มหาวิทยาลัยนเรศวร
มูลนิธิเม่นตี้ไทย

จัดพิมพ์โดย

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

The Foundation for The Promotion of Social Science
and Humanities Textbooks Project

413/38 ถนนอรุณอมรินทร์ เชียงใหม่ กองบ้านน้อย กรุงเทพฯ 10700

โทร./โทรสาร 0 2433 8713

413/38 Arun-amarin Road, Bangkoknoi, Bangkok 10700

Tel./Fax. 0 2433 8713

<http://www.textbooksproject.com>

ประวัติศาสตร์การถ่ายตัวพระราชาฯเจ้าค่ารารัศมีกับการรวมล้านนาของรัชชาติสยาม¹

จิราดิ สันตี้ยะศ

พระราชาฯเจ้าค่ารารัศมี เป็นพระธิดาของพระเจ้าอินทวิชัยานนท์เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ลำดับที่ 7 (พ.ศ. 2416-2439) ทรงได้รับการถ่ายตัวเป็นพระราชาฯในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ใน พ.ศ. 2429 เมื่อมีพระชนมายุได้ 13 พรรษาเศษ พระองค์ทรงมีพระราชาธิดา เพียงพระองค์เดียว กือ พระเจ้าลูกเธอพระองค์เจ้าหมุนิวิมลนาคนพีสี ซึ่งสืบพระชนม์ตั้งแต่มีพระชนมายุได้ 3 พรรษาเศษ หลังจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวสรวรถแต่พระราชาฯ เจ้าค่ารารัศมีซึ่งคงประทับอยู่ในพระราชฐานชั้นในจนถึง พ.ศ. 2457 จึงเสด็จกลับมาประทับ ณ เมืองเชียงใหม่ พระองค์สืบพระชนม์ใน พ.ศ. 2476 เมื่อมีพระชนมายุได้ 60 พรรษา

แม้จะทรงเป็นพระธิดาเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ และเป็นพระราชาฯในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และทรงมีบุพนาหิโนด้านด่างๆ เช่น ทรงอุปถัมภ์บำรุงพุทธศาสนา ทรงประทานที่ดินแก่วรช្យาดและชาครະพะ ทรงอาปัจฉนกการศึกษาและการศึกษาปัจฉนธรรม เก็บด้น แต่ก่อนหน้าที่ควรรย 2500 พระราชาฯเจ้าค่ารารัศมีได้ถูกสร้างให้ทรงมีพระสถานะเป็น “บุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์” แต่ยังไง ก็ การมีพระสถานะเป็น “บุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์” ของพระองค์ เป็นเรื่องที่ได้รับการ “สร้าง” (constructed) ขึ้นอย่างจริงจังในที่ควรรย 2500 เป็นต้นมา และตลอดระยะเวลาครึ่งศตวรรษที่ผ่านมานั้น เมื่อพิจารณาจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ต่างๆ เช่น งานเขียนเกี่ยวกับพระประวัติ หนังสือและบทความเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและประวัติศาสตร์ไทย การสร้างอนุสาวรีย์ การสร้างพิพิธภัณฑ์พระราชาฯเจ้าค่ารารัศมี (พระดำเนินก คราภิรมย์) หนังสือที่ระลึก ของที่ระลึก และพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับพระองค์ ฯลฯ ก็จะเห็นได้ว่าพระสถานะของพระองค์ในฐานะ “บุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์” มิได้อยู่ดั่งคงที่ หากแต่ได้ผันแปรไปตามบริบททางการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ซึ่งทำให้ความหมายของ “พระราชาฯเจ้าค่ารารัศมี” ในฐานะ “บุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์” มีความเปลี่ยนแปลงอย่างน่าสนใจ

¹ ตัวเปล่งงาน จิราดิ สันตี้ยะศ, “การสร้าง ‘พระราชาฯเจ้าค่ารารัศมี’ ให้เป็นบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ที่ควรรย 2500 – ปัจจุบัน” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ คณะมนุษศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2551.

บริบททางสังคมการเมืองเชียงใหม่ก่อนการถวายตัวพระราชาฯเจ้าดารารัศมี (พ.ศ. 2399-2439)

ในสมัยรัตนโกสินธ์ตอนต้นอาณาจักรล้านนา³ อันมีเชียงใหม่เป็นศูนย์กลาง มีฐานะเป็นเมืองประเทศาช่องอาณาจักรสยาม โดยที่ล้านนาได้หลุดพ้นจากอำนาจการปกครองของพม่าดังนี้แล้ว พ.ศ. 2317 โดยการซ้ายเหลือของกองทัพจากกรุงธนบุรี ด้วยความสำคัญทางด้านทุทธิศาสตร์ของอาณาจักรล้านนาทำให้สหายนมีความต้องการเข้าไปมีอำนาจเหนืออื่น ได้จากการที่กองทัพของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้ยกไปปิดเมืองเชียงใหม่ถึง 2 ครั้ง ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2313 แต่ทำการไม่สำเร็จ และครั้งที่ 2 พ.ศ. 2317⁴ ต่อมาปี พ.ศ. 2325 เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ปราบดาภิเษกเป็นปฐมกษัตริย์แห่งพระบรมราชจักรวิรรศแล้ว พระยาภาวิละได้พาญาติพี่น้องเข้าฝ่าย ความเครื่องราชบัณฑุรักษ์ ในการต่อต้าน “เจ้าจีดอน” สร้างความเป็นปึกแผ่นมั่นคงให้แก่ล้านนา เพื่อมีให้พม่านำกำลังมาขึ้นล้านนาเป็นที่มั่นในการโจรตีพระนครเมื่อൺคราเวสก์รวมเสียงกรุงศรีอยุธยาทั้งสองครั้ง จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งพระยาภาวิละเป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่แทนพระยาบัวบาน (บุญญา) ที่ถึงเมืองหนึ่งในการรุกรานของพม่า⁵ และเสิบชีวิตลงเมื่อปลายสมัยกรุงธนบุรี และโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าคำโสม เป็นเจ้าเมืองลำปาง รวมทั้งให้น้องของพระยาภาวิละอีก 5 คนช่วยราชการเมืองเชียงใหม่ และเมืองลำปาง ซึ่งเพิ่งสถาปัตย์ที่กรุงเทพฯ ทรงรับรองสิทธิธรรมของเจ้าผู้ครองครองใหม่ และผู้ปกครองเชียงใหม่ที่ยอมรับความเห็นอกว่างของกรุงเทพฯ ซึ่งระบบการปกครองล้านนาในฐานะเมืองประเทศาช่องสยามในสมัยต้นรัตนโกสินธ์นี้⁶ สหายนได้ให้อิสระในการปกครองแก่ผู้ปกครองท้องถิ่นที่เรียกว่า “เจ้าผู้ครองนคร” หรือ “เจ้าหลวง” ให้มีอำนาจสิทธิขาดในการปกครองบ้านเมือง และมีฐานะเป็นนุลนายสูงสุดในบ้านเมือง

ก่อนหน้าที่มีการถวายตัว “เจ้าครารัมมี” ประมาณสามพุทธศรี เชียงใหม่ได้กล่าวเป็นเมืองใหญ่ที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจและการเมืองมากที่สุด แล้วเจ้าผู้ครองนครหรือเจ้าหลวง เชียงใหม่ในเวลาหนึ่นคือพระเจ้าวิรรถธารวิวงศ์(พ.ศ.2399-2413) ก็มีอำนาจมาก จนได้ชื่อว่า “เจ้าชีวิตอ้ำว” เพราะในช่วงเวลาดังกล่าวกษัตริย์ท่าน ยังมีอำนาจไม่น่าก่อให้เสียหายอีกครองผลประโยชน์นี้ ในเมืองเชียงใหม่โดยตรง ดังที่ปรากฏในบันทึกของนิชชันนารี ก็คือศาสนาเจ้าฟูเดเนียล แม่ก็กิฟารี ก็กล่าวว่า “...พระเจ้าวิรรถ ทรงเป็น “เจ้าชีวิต” อย่างแท้จริง ทรงเป็นข้าพเจ้านั่นที่มีอำนาจสูงสุดที่ทั้ง

² หมายถึง บริเวณ 8 จังหวัดในภาคเหนือของไทยปัจจุบันอันประกอบด้วย เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง พะนัง พะเชา และแม่ส่องสอน รวมทั้งอุบลราชธานีที่ครอบคลุมบางส่วนของประเทศไทย จึงต้องได้ และลาวในปัจจุบัน

³ “พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทบุมิราช (เจ้ม)” ในประชุมทรงศาสตร์ภาค ๖๕ - ๖๖, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (พระบรมราชูปถัมภ์: โรงพยาบาลศรีนครินทร์, ๒๕๒๘), หน้า ๓๒-๓๘.

⁴ สรีสวัสดิ์ อ่องสกุล, ประวัติศาสตร์อ้านนา, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ : อัมรินทร์, 2544), หน้า 264.

ศาสนา และการเมือง พระองค์ทรงไม่มีคู่แข่งหรือข้อด้อยใดๆ... ในราชอาณาจักรของพระองค์นั้น พระองค์สามารถกำจัด หรือบินบังคับให้บรรดาศูนย์ที่เป็นภัยปักภัยย้อนยุคได้ แม้แต่ในราชสำนัก สยามซึ่งเกิดความกลัวที่จะเข้าไปก้าวท่ามกลางการภายในของพระองค์...” และปรากฏชัดเจนว่าพระเจ้า กาวิโลรสสุริยวังศ์ มีอำนาจเหนือผู้คนทั้งหมดในเชียงใหม่ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ และการควบคุมจัดการ ในส่วนของการบัญชีธรรม หรือจารีตประเพณีในห้องถันต่างๆ นอกจากนี้ยังถือได้ว่าพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวังศ์ เป็นประมุขของบรรดาศักดิ์สูงเมืองต่างๆ ประกอบไปด้วยเมืองสำคัญได้แก่ เมืองลำปาง เมืองลำพูน เมืองขาม เมืองปาย เมืองเชียงแสน เป็นต้น โดยเป็นที่ยอมรับของกลุ่มเจ้านายฝ่ายเหนือใน ขณะนั้นเสมอมา ประกอบกับลักษณะอุปนิสัยส่วนพระองค์ที่เจ็บชาด และทรงมีอำนาจมาก ชาวเมืองจึงเรียกว่า “เจ้าวิสาวด้อ” เพราะสามารถลั่งประหารชีวิตแท้ๆ ที่กระทำการขัดพระราชโองการ โดยพิพากษาค่าถ่วงค่าจำ “อ้าว” “เท่านั้น” เม้มว่าพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวังศ์ จะได้เป็นเจ้าผู้ครองนคร เชียงใหม่จากการสนับสนุนของพระมหากษัตริย์กรุงเทพฯ ยังมีไม่น่าก盼ที่จะเข้ามีบทบาทโดยตรงในเชียงใหม่และไม่สามารถควบคุมอำนาจของพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวังศ์ได้ ซึ่งต่างกับในสมัยรัชกาลที่ 5

ป.ศ. 2398 รัฐบาลสยาม ในสมัยรัชกาลที่ 4 ได้ลงนามในสนธิสัญญาเบร็งกันอังกฤษ ทำให้ประเทศไทยต่างๆ ในอุปโภคและสหกรณ์มีการร่วมมือให้สยามทำสารที่สัญญาแบบเดียวกัน เช่น สาธารณรัฐบริติшиแอนด์เวลส์ใน พ.ศ. 2399 เดนมาร์กใน พ.ศ. 2401 เนเธอร์แลนด์ใน พ.ศ. 2403 ปรัสเซียใน พ.ศ. 2404 เป็นต้น ซึ่งสนธิสัญญานี้ได้เปิดโอกาสให้มหาอำนาจตะวันตกเข้ามาริบการค้าอย่างเสรีโดยได้รับสิทธิสภาพนอกราชอาณาเขต⁵ ปรากฏว่าในเมืองเชียงใหม่ก็มีคนในบังคับของ อังกฤษเข้ามาริบธุรกิจป้าไม่ตั้งแต่ พ.ศ. 2383 (สมัยพระยาพุทธวงศ์) โดยระยะแรกต้องติดต่อขอเช่าพื้นที่ป้าไม่ใช้ตัวเองก็ตามที่ในสมัยพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวังศ์ ดังปรากฏในรายงานของข้าหลวง อังกฤษเมื่อ พ.ศ. 2404 ว่า มะละหม่งเป็นเมืองที่ทำสำคัญในการค้าไม่สัก ซึ่งร้อยละ 95 ของไม้สักมา จากเมืองเชียงใหม่⁶ ค่าตอบแทนที่ได้เพิ่มสูงขึ้นเป็นถึงตันละ 12 รูปี ป้าไม่ใช้ พ.ศ. 2439 ได้เพิ่มสูงขึ้นเป็นถึงตันละ 12 รูปี ป้าไม่เป็นทรัพย์สินของเจ้าผู้ครองนคร และคาดหมายไปจนถึงท้ายทาย ซึ่งเจ้าผู้ครองนครสามารถ

⁵ เดเนียล แมคกิลวารี ศ.ดี., ถึงพ่อพระราชในหมู่คนไทย และคนไทย. จิตรารณ์ ตันรัตนกุล แปล. พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดิชัน, 2544), หน้า 244-245.

⁶ สรสวัตติ อ่องสกุล, เรื่องเดียวกัน, หน้า 277.

⁷ ทรงศรี อาจอรุณ, การแก้ไขสนธิสัญญาว่าด้วยสิทธิสภาพนอกราชอาณาเขตกับประเทศไทยในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2506), หน้า 53-60.

⁸ วีระ ศุภชิริกุล, “เชิงใหม่ก่อนเทศนาเบ้าอีก ๒ พ.ศ. 2389-2442 : การศึกษาโครงสร้างอำนาจทางการเมืองและ เศรษฐกิจ”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโท ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528, หน้า 72.

แจกจ่ายป่าไม้ให้ลูกหลวงได้ด้วย ดังเช่น เจ้าอุบลราชานา ชีคิพะระเจ้ากิวโลรสสูริขวงศ์ ขอให้พระบิดาซื้อป่าไม้มีภาคเหนือน่องบึงจังหวัดดังเดิมเชียงรายไปจดแคนน้ำแล้วจังหวัดแม่ฮ่องสอน แล้วให้พรั่งเข้าไปเช่าทำกิจการป่าไม้ ซึ่งปรากฏหลักฐานในบันทึกของเจ้าวงศ์จันทร์ คงสันนี ว่า "... ณ เชียงใหม่ สายพระเจ้ากิวโลรสสูริขวงศ์ได้รับค่าตอบไม้มีมากกว่าสามชั่วโมง... ข้าแพ้เจ้าฯได้รับสามชั่วโมงข้าแพ้เจ้าฯเป็นอีกด้วยของเจ้าหนูยิ่งอุบลราชานาเรับค่าตอบไม้ เอการะบุญขนาดใหญ่อยู่ต่ำงใช้ห้ามข้ามนาโภเงินจากนั้นได้ที่นับไว้เป็นกองๆ ลงกระบุงเต็มสองกระบุง เอการะดึงปีดปากกระบุง..." เมื่อต้น "ได้กล่าวแล้วว่าในเวลาบ้านกรุงเทพฯ ขังไม่มีอำนาจในการจัดการปกครองหัวเมืองล้านนาอย่างเพี้ยนริง ถึงแม้จะปักการณ์จะมองเห็นว่ากุ่มหัวเมืองดังๆ สามารถกัดต่อพระมหาบัตรีย์แห่งกรุงเทพฯ แต่ก็มิได้หมายความว่าจะอ่อนน้อมอย่างจริงใจ ในขณะที่ปัญหาความขัดแย้งภายในกลุ่มเจ้าข่ายฝ่ายเหนือชั่วคงประภากูญญี่ปุ่นอาจโดยที่ทางกรุงเทพฯ ต้องอนให้พระเจ้ากิวโลรสสูริขวงศ์ มีอำนาจอย่างเด็ดขาดในท้องถิ่น

ขณะเดียวกันปัญหาที่เกิดขึ้นกิจการป่าไม้ของเจ้าผู้ครองนครก็ได้กลับกลายเป็นปัญหาใหญ่ และทำให้เกิดศตดีความด้วย มากมายต่อเข้าหลวง ซึ่งจะเห็นได้ว่าเกิดความเหล่านั้น กรุงเทพฯ ต้องเข้ามาจัดการช่วยเหลือและได้ใช้เป็นข้ออ้างในการเข้ามาจัดการปฏิรูปการปกครองในภาคหลัง นอกจากนั้น ขังทำให้ฐานะของเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ตกต่ำลง เพราะได้มีผลกระทบต่อสถานะทางเศรษฐกิจของเจ้าผู้ครองนครเป็นอย่างมาก ในขณะที่ภาคลักษณ์ความเป็น "เจ้าชีวิต" ที่มีอำนาจเด็ดขาด ได้ถูกอำนาจที่เหนือกว่าเข้ามานั่งทronลง ทำให้อำนาจของเจ้าผู้ครองนครที่มีสูงสุดในพระเจ้ากิวโลรสสูริขวงศ์กลับหายไป ซึ่งเห็นได้จากการทำสนธิสัญญาเชียงใหม่ (Treaty of Chiengmai) ปี พ.ศ. 2416 มีการลงนามในหนังสือว่าด้วยการที่เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่จะรักษาบ้านเมืองให้เรียบร้อย อันเป็นการยอมรับอำนาจของกรุงเทพฯ มาจากนั้นดังเด่นนั้นมา จนกระทั่งกิจการปฏิรูปการปกครองในมณฑลพายัพในเวลาต่อมา

ในสมัยต่อมาคือสมัยของพระเจ้าอินทิชิยานันท์ (พ.ศ. 2416-2439) ซึ่งเป็นพระบิดาของพระราชาข่ายเจ้าดารารัศมีนั้น อำนาจของเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่กลับลดลง เนื่องจากพระองค์ขึ้นครองเมืองเชียงใหม่ท่ามกลางการเปลี่ยนอำนาจกันเจ้านาขพระองค์อื่น และสามารถดำรงตำแหน่งเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ได้ด้วยการสนับสนุนโดยตรงจากพระมหาบัตรีย์แห่งสยาม ซึ่งในเวลานั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเริ่มประสบความสำเร็จในการรวมอำนาจเข้าสู่สุน്ധัลลา ทำให้กรุงเทพฯ มีอำนาจเหนือเชียงใหม่มากขึ้นเป็นลำดับ นอกจากนี้ฐานอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจส่วนหนึ่งของพระเจ้าอินทิชิยานันท์ซึ่งมาจากการของพระองค์ คือแม่น้ำทิพาไศ แมกคิกาวรีว่า "...อิกชิพอกองสตรีในทางวิเทโโคนาฯด่างๆ ซึ่งเพิ่มทวีขึ้นมากมาดังแต่ ครั้งเข้าหลวงองค์ก่อใน

* วงศ์จันทร์ คงสันนี, "บันทึกจากความทรงจำ" ในอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ เจ้าวงศ์จันทร์ คงสันนี วันที่ 29 ตุลาคม พ.ศ. 2540, หน้า 20.

พระเจ้าวิไชยทรงครองราชอยู่ หันนี้เนื่องจากพระองค์ไม่มีพระโอรส ซึ่งเป็นธรรมชาติอยู่ ที่พระธิดาภายนมีสูญเสียบ้านเมือง ได้รับการฝึกสอนให้เข้าใจถึงงานด่างๆ ของรัชด้วย โดยกำหนดเด็ดว่า พระนางมีชักจูงกว่าพระสวามี...ฐานะของพระนางจึงจำเป็นต่อการคุณอำนวยกับองค์อุปราช...¹⁶ และจากนั้นทึกของкарล บือค กกล่าวว่า "...เจ้าหลวงถูกครอบงำโดยพระชายผู้ที่ดูเหมือนจะเป็นคนที่มีจิตใจขึ้นเชิงทดลองความอ่อนแอกของพระองค์..."¹⁷ แต่พระชายก็สืบพระชนม์ตั้งแต่เจ้าครารัศมีทรงเข้าพระชนมาย ดังนั้นพระเจ้าอินทิชยานนท์ จึงมีอำนาจต่อรองกับกรุงเทพฯ ค่อนข้างน้อยมาตั้งแต่ด้าน การควบคุมราชอาณาจักร เช่น การใช้ความสัมพันธ์กับกรุงเทพฯ เพื่อให้ดำเนินการเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ของพระเจ้าอินทิชยานนท์ มีความมั่นคงมากขึ้น โดยได้รับการรับรองและการถ้าประกันจากกรุงเทพฯ ออย่างเต็มที่

ในบริบทของทศวรรษ 2420 – 2430 ซึ่งสถานการณ์ทางการเมืองในเชียงใหม่มีความขัดแย้งสูงและกรุงเทพฯ ขยายอำนาจมาขึ้นเชิงใหม่เข้มข้นตามลำดับนั้น สถานภาพและอำนาจของเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่เข้มอยู่กับการยอมรับของบุคคลหลายคน เช่น เจ้านายและข้าราชการจากส่วนกลาง พ่อค้าคนเงิน พ่อค้าชาวอังกฤษ มิชชันนารีอเมริกัน ตลอดจนเจ้านาขล้านนาที่กำลังขัดแย้งกัน ปรากฏว่า พระเจ้าอินทิชยานนท์ได้พยายามทำให้ตนทุกฝ่ายรู้เท่ากับพระราชาเจ้าครารัศมีกับพระราชาธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือพระเจ้าลูกเตดพระองค์เจ้าหงสุวิมลนาคันพีธี ในแม่บูมที่จะช่วยยืนยันถึงความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างพระเจ้าอินทิชยานนท์ กับพระมหาขัยธิรัชช์แห่งประเทศไทย เพราะจะช่วยรักษาสถานภาพของเจ้าหลวงเชียงใหม่ให้คงตัวกันไป เพราะคนกุ่มด่างๆ ดังกล่าวข้างต้นล้วนแต่ระหนักในความสำคัญของพระมหาขัยธิรัชช์แห่งสหภาพเป็นอย่างดี หากพระเจ้าอินทิชยานนท์มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คงเหล่านี้โดยเฉพาะอย่างยิ่งเจ้านายและข้าราชการจากส่วนกลางก็จะขังแสลงความกบข้อง และไม่กล้าดูถูกหรือขัดหมาย หรือไม่กล้าที่จะกดขี่เอารัดเอาเบริกเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่มากกินไป

จะเห็นได้ว่า พระเจ้าอินทิชยานนท์นั้น ได้พยายามแสดงให้คนกลุ่มด่างๆ เห็นถึงความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดระหว่างพระองค์กับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วยวิธีการต่างๆ เช่น เมื่อครั้ง "เจ้าขอมมารดาเจ้าครารัศมี" ทรงประสูติพระราชาธิดา เจ้าหลวงเชียงใหม่ก็ได้จัดส่งอ่างสระน้ำหอยคำไปถวายแก่พระนัดดา¹⁸ รวมทั้งได้จัดขบวนแห่รับพระรูปถ่ายพระเจ้าหลานเชอและมีพิธีเฉลิมฉลองอย่างใหญ่โตในเมืองเชียงใหม่ เป็นต้น ขณะเดียวกันพระเจ้าอินทิชยานนท์ก็พยายามที่เสริมสร้างพระเกียรติศักดิ์ของเจ้าครารัศมีให้สูงส่งที่สุด ซึ่งหมายถึงการเตรียมสร้างและรักษาพระ

¹⁶ เดเนียล แมคกิลวารี ดี.ดี., เรื่องเดียวกัน, หน้า 163-164.

¹⁷ Carl Bock, Temple and Elephants, White Orchid Press, Bangkok 1985, pp.226.

¹⁸ พันสนีชัย วิรากิติกาชัย, อุปนัยเข้มข้นวัย, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ : มติชน, 2543), หน้า 310.

เกียรติศักดิ์ของพระบิดาและพระญาติวงศ์ คือพระเจ้าเชียงใหม่และเจ้านายล้านนาให้อยู่ในสถานะสูงใน
สายตาของเจ้านายและข้าราชการกรุงเทพฯ ไปพร้อมกัน อันจะส่งผลให้พระเจ้าอินทิชยานนท์ มี
อำนาจต่อรองในเรื่องต่าง ๆ กับกรุงเทพฯ มากพอสมควร เช่น หลังจากพระราชทานเข้าเ้าครารัศมีเข้า
ถวายตัวแล้ว พระเจ้าอินทิชยานนท์ได่องุนกอสร้างพระดำเนินก่ออิฐปูน 3 ชั้น บน
สถาปัตยกรรมตะวันตกในพระราชฐานชั้นใน เพื่อเป็นที่ประทับส่วนพระองค์ของพระราชทานเข้า
เ้าครารัศมี เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าพระเจ้าอินทิชยานนท์จะได้พำนາຍคำนินิการต่าง ๆ เพื่อ
รักษาอำนาจและเกียรติศักดิ์ไว้มากเพียงใดก็ตาม แต่ในที่สุดการปฏิรูปการปกครองก็ได้ทำให้อำนาจทาง
เศรษฐกิจและการเมืองของพระเจ้าเชียงใหม่และเจ้านายล้านนาตกค่าลงไปเป็นอันมาก อีกทั้งพระราช
ทานเข้าเ้าครารัศมี ก็ประทับอยู่ในพระราชฐานชั้นใน โดยได้รับความกดดันต่างๆ นานา โดยที่พระราช
ชิตาภิมิพระยาเพียงพระองค์เดียว เท่ากันกับพระราชนิรสิริหรือพระราชาธิคิตาที่เกิดจากเจ้าอนมารดาที่
เป็นสามัญชนทั้งปวง

จะเห็นได้ว่าสถานการณ์ความสัมพันธ์ระหว่างพระมหาจักรศิริที่กรุงเทพฯ กับเจ้าผู้ครอง
นครเชียงใหม่ในช่วงตั้งแต่ถวายพระราชทานเข้าเ้าครารัศมีใน พ.ศ.2429 จนตลอดศตวรรษ 2430 เดือน
ไปด้วยความดึงเครียดและความขัดแย้ง เพราะจากสถานะที่เคยมีอำนาจและผลประโยชน์อย่างสูง
ในช่วงพระเจ้ากาวิโลรสสุริวงศ์ เชียงใหม่กลับต้องตกอยู่ในสถานะที่เป็นอาณาจักรของสยาม
อย่างไรก็ตาม พระเจ้าอินทิชยานนท์ก็ไม่ทิ้งเลือกอื่น เพราะไม่มีฐานอำนาจพอที่จะต่อสู้หรือ
ต่อรองกับทางกรุงเทพฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเจ้านายล้านนาขัดแย้งกันเองจนขาดความเป็นปึกแผ่น
รวมทั้งต้องเผชิญปัญหาความวุ่นวายเบนราษฎร์แคนท์กระทบผลประโยชน์จากป้าไม่ กับผลประโยชน์
จากการศึก ความพ่ายแพ้ของพระเจ้าอินทิชยานนท์จึงมุ่งไปที่การหาทางมิให้สถานภาพทางสังคม
การเมืองของตนตกต่ำมากกินไป

พระสถานภาพของพระราชทานเข้าเ้าครารัศมี (พ.ศ. 2416-2476)

ปี พ.ศ. 2416 ซึ่งพระราชทานเข้าเ้าครารัศมีประสูตินี้ เป็นปีที่มีเหตุการณ์สำคัญหลาย
ประการเกิดขึ้น เหตุการณ์แรกคืออังกฤษได้เข้าทำการเจรจา ขอให้สยามแก้ไขปัญหาการป่าไม้ใน
เชียงใหม่ จนนำไปสู่การลงนามในสัญญาเชียงใหม่ (Treaty of Chiengmai) ในวันที่ 14 มกราคม
พ.ศ. 2416 ที่เมืองกัลกัตตา ประเทศอินเดีย เหตุการณ์ที่สอง คือพระราชพิธีบรร Mara กิเนกัรังท์ที่ 2
พระบรมราชโณศี พ.ศ. 2416 เป็นปีที่พระบาทสมเด็จพระปูจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระชนมายุครบ 20
พรรษา และถือว่าเป็นปีสุดท้ายของการดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแผ่นดินสยามของสมเด็จ
เจ้าพระยาบรรมหาราชสุริวงศ์ (ช่วง บุนนาค) นอกจากนี้ ปี พ.ศ. 2416 ยังเป็นปีที่เจ้าอุปราช
อินทนนท์ (พระเจ้าอินทิชยานนท์) ซึ่งขณะนั้นรักษาการในตำแหน่งเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่สืบต่อ
จากพระเจ้ากาวิโลรสสุริวงศ์ (พ.ศ. 2399-2413) ได้เดินทางเข้ามากรุงเทพฯ เพื่อรับตำแหน่งเจ้าผู้
ครองนครเชียงใหม่ลำดับที่ 7 (พ.ศ. 2413-2440) รวมทั้งได้มีการลงนามในหนังสือสัญญาไว้ด้วยการ

ที่เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่จะทำการรักษาบ้านเมืองให้เรียบร้อย (ร.ศ. 92) อันเป็นจุดเริ่มต้นของการปฏิรูปการปกครอง

แม้ว่าการพยายามด้วยเข้าเ้าครารัศมีจะเกิดขึ้นใน ปี พ.ศ. 2429 แต่ก็ถือได้ว่ามีการวางแผนการนี้และเตรียมการต่างๆ ไว้นานแล้ว ก่อนว่าเมื่อ ในพ.ศ. 2416 อันเป็นปีเดียวกันกับที่ เจ้าครารัศมี ประสูติ¹³ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเริ่ญถึงกาลพระชนม์เย็บรกรุณิติภาระและได้มีพระราชพิธีบรรณาชาภิเษกเดือนชื่นกรองราชย์ ครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม พ.ศ. 2416 การประสูติของเจ้าครารัศมีจึงอยู่ในช่วงเวลาแห่งความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองทั้งในกรุงเทพฯ และในความสัมพันธ์ระหว่างเชียงใหม่กับกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นไปได้ว่าทั้งฝ่ายเชียงใหม่และฝ่ายกรุงเทพฯ ได้คาดการณ์ไว้ล่วงหน้าแล้วว่าในอนาคตจะต้องมีการพยายามด้วยตัวเองปกป้องว่าเจ้าครารัศมีได้ไว้จุกตามขบวนธรรมเนียมของกรุงเทพฯ เพื่อจะได้มีพิธีสถาปันด้วยอิทธิพลของพระมีอาบุรุณ 11 ชั้นยา ซึ่งปรากฏว่า ในปี พ.ศ. 2426 เมื่อเจ้าครารัศมี มีพระชนม์ได้ 11 ชั้นยา รัฐบาลสยามจึงได้มีคำสั่งให้พระยาเทพประชุน (พู่ ศรีไชยชันต์) ข้าหลวงใหญ่เมืองครเชียงใหม่¹⁴ จัดงานพิธีสถาปันต์ (โภนจุก) แก่เจ้าครารัศมี โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระกุณฑล และพระสำรังษ์เพชรเป็นของขวัญ ซึ่งได้สร้างความเข้าใจโดยทั่วไปว่ามีเป็นเครื่องของขวัญธรรมชาติ แต่หมายความถึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ หมั่นหมาย อันเป็นเรื่องที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน เพราะมิใช่แบบอย่างประเพณีของเจ้านายฝ่ายเหนือ มีแต่เจ้าครารัศมีพระองค์เดียวที่เจ้าพิธินี้อย่างราชประเพณีของเจ้านายในพระราชวงศ์จักรี นับเป็นความพยายามในการดำเนินนโยบายปฏิรูปการปกครองแบบร่วมคุณย์อำนวยของสยาม โดยใช้พระราชศุโคลไม้ที่จะโน้มน้าว สร้างความผูกพันทางความรู้สึกกับเจ้าชายล้านนา

บริบททางการเมืองช่วง พ.ศ. 2416–2429 เป็นช่วงเวลาที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงบรรลุนิติภาระ และมีการจัดพระราชพิธีบรรณาชาภิเษกครั้งที่ 2 ประกอบกับสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีรัชวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ซึ่งเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ได้ออกเกตพิราลัยไปแล้ว ประกอบกับแรงผลักดันจากอุดมการณ์รุ่ฟ์ที่เน้นว่า พระมหาจักรีทรงเป็นผู้กำหนดควาจิต ประวัติศาสตร์¹⁵ ทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพยายามทุกวิถีทางที่จะทำให้พระ

¹³ เจ้าครารัศมี ประสูติเมื่อวันที่ 26 สิงหาคม พ.ศ. 2416 ชั้น 4 ค่า เดือน 8 ปีรากา เวลา 03.00 น. เศษ ณ คุ้มหลังคลังเงินเชียงใหม่ นับเป็นพระบิชาองค์สุดท้ายลำดับที่ 11 ของพระเจ้าอินทรวิชัยันท์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ 7 กับเมืองเจ้าทิพกระโปรดครุ เจ้าแก้วนราธ ณ เชียงใหม่, พระประวัติพระราชยาเจ้าครารัศมี : อนุสรณ์ถ่องพระเพลิงพระศพพระราชยาเจ้าครารัศมี (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บวรจุณกุลกิจ, 2477), หน้า 1.

¹⁴ เป็นผู้ที่แนะนำให้เจ้าครารัศมี ทรงไว้พระเกศาจุกอย่างเด็กกรุงเทพฯ น้องจากเป็นเจ้านายชั้นสูง เป็นถึงพระศิริของเจ้าผู้ครองนคร และเป็น “เจ้า” จึงให้อิทธิพลอย่างเจ้านายในพระราชวงศ์จักรี

¹⁵ อรรถอัจกร สังฆบุรุษกิจ, การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นผู้นำไทยด้วยตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ถึงพุทธศักราช 2475 พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : ฤทธาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

ราชอำนาจเพิ่มพูนขึ้น และสามารถขยายพระราชอำนาจออกไปยังทั่วทั้งประเทศ เพื่อปกคลองรายภัยในดินแดนต่างๆ โดยตรง จะเห็นได้ว่าด้านหนึ่งพระองค์ทรงเลือกรับความรู้จากโน้ลย์ และความเจริญทางวัฒนธรรมต่างๆ แต่อีกด้านหนึ่งพระองค์ทรงสืบทอดแบบแผนของบรรดาบุตรธรรมเนียมประเพณีเดิมบางประการของไทยที่เป็นราก柢ของชาติ โดยทรงเลือกรับประเพณีที่กำกับงำนประการมาปฏิบัติ หากทรงประเพณีดังกล่าววนั้นเป็นประโยชน์ทางการเมือง เช่น พระราชพิธีศีนสองดีอน เป็นต้น ในกรณีของพระราชชาษาเจ้าครารัศมีนัน เข้าใจว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเลือกรับเอาประเพณีโบราณที่ให้เจ้าพระยาทรงส่งตัวพระธิดาเข้ามาด้วยเป็นนาบทรัพย์ตามความเชื่อ เพราะเป็นประเพณีที่ปราสาชาผลเสียทางการเมือง มีเด่นประโยชน์ที่จะทรงได้รับ ทั้งในเมืองที่เป็นการประคากพระราชอำนาจหนึ่งให้เจ้าพระยาทรง การสร้างพันธมิตรทางการเมือง และการผูกใจให้เจ้าพระยาทรงคลอดจนพระราชธิดาที่ถาวรสักดิ์เป็นนาบทรัพย์กานนี้มีความจริงรักภักดีซึ่งจะส่งผลดีต่อการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง

สามปีต่อมา คือใน พ.ศ.2429 ก็มีการถวายตัวเจ้าครารัศมีอย่างเป็นทางการ ได้กล่าวมาแล้วว่า การถวายตัวเจ้าครารัศมีเกิดขึ้นเมื่อกรุงเทพฯ ได้รับคำแนะนำในการปฏิรูปการปกครองในส้านนาสำเร็จระดับหนึ่งแล้วและอำนาจของเจ้านครเชียงใหม่ยังอ่อนแลงเหลือ แต่รัฐบาลกรุงเทพฯ ยังไม่ได้มีอำนาจหนึ่งอีกเชิงใหม่บ่ายเดือนที่ จึงเป็นช่วงเวลาแห่งการต่อรองระหว่างสองฝ่ายซึ่งประคากว่าใน พ.ศ.2429 ทางกรุงเทพฯ ยังคำแนะนำนโยบายในลักษณะประนีประนอมกับเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ค่อนข้างมาก

ปี พ.ศ. 2429 นี้ นับว่าเป็นปีที่สยามเริ่มมีความมั่นคงทางการเมืองมากขึ้น ด้วยสาเหตุที่กลุ่มอำนาจเดิมเสียชีวิต สมเด็จเจ้าพระยาธรรมมหาศรีสุริวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินถึงแก่พิราลัยในปี พ.ศ. 2425 ส่วนกรมพระราชวังบวรวิชัยขัญเด็ดที่ทิวงคตใน พ.ศ. 2428 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้บุญเลิกคำแหงห่วงหน้า และสถาปนาคำแหงแห่งสมเด็จพระบรมไโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมารแทน โดยสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟื้นมหาชิรุณหิศ พระราชนัดลักษณ์คือใหญ่ที่ประสูติจากสมเด็จพระนางเจ้าสัววังวัฒนา พระบรมราชเทวี (สมเด็จพระศรีสวัสดิ์ทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยกานเจ้า ในรัชกาลปัจจุบัน) ทรงเป็นสหายมกุฎราชกุมารพระองค์แรก เมื่อยังสนมโภชในวิโรกาสสถาปนาสมเด็จพระบรมไโอรสาธิราชฯ ตดยามมกุฎราชกุมาร เมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม พ.ศ. 2429 เจ้าครารัศมี ซึ่งมีพระชนม์ได้ 13 ชันษาที่ได้ติดตามพระบิความร่วมพระราชพิธีสมโภช และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าครารัศมีเข้ารับราชการฝ่ายใน¹⁶ นับตั้งแต่นั้นเป็นต้น

¹⁶ ก่อนหน้าที่เจ้าครารัศมี จะเข้าถวายตัวรับราชการฝ่ายในนั้น ได้มีเจ้าหญิงในสายสกุล ณ เชียงใหม่ได้ลงไปถวายตัวในพระมหาภัยดิรรชาวดีเจ้าที่เจ้าแม่เจ้าว่านวน 3 ท่าน ดังนี้

1. เจ้าบัวคำ ติดเจ้าหลวงธรรมลังกา เจ้าหลวงเชียงใหม่อ่องที่ 2

ถวายตัวรับราชการฝ่ายใน ในรัชกาลที่ 3

มา การเข้ารับราชการฝ่ายในของเจ้าครารัศมีในครั้งนั้นมีความสำคัญต่อส้านนามาก เพราะถือว่าเป็นพระธิดาของเจ้าผู้ครองนครหรือเจ้าพระเทศาฯ ที่ราชสำนักสยามได้พำนยาจุใจเพื่อให้ขอนรับแบบแผนใหม่ๆ โดยเฉพาะการปฏิบัติตามสนธิสัญญาเชียงใหม่ (Treaty of Chiengmai) ฉบับแรก พ.ศ. 2416 และฉบับที่ 2 พ.ศ. 2426 ที่สยามทำกับอังกฤษ ดังนั้นในงานสมโภชสถาปนาสมเด็จพระบรมไตรโลกษิราชาฯ สยามมกุฎราชกุมาร ใจเจ้าอินทิวิชยานนท์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ จึงได้รับเกียรติยศเป็นพิเศษ คือ

1. ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เข้าร่วมขบวนแห่ เป็น 1 ใน 12 ท่าน ที่โปรดเกล้าฯ ให้เข้าร่วมขบวน โดยตำแหน่งคือผู้กับสมเด็จพระบรมไตรโลกษิราชาฯ สยามมกุฎราชกุมาร

2. ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าอินทิวิชยานนท์ ด้วยทรงเจิมสมเด็จพระบรมไตรโลกษิราชาฯ ร่วมกับพระบรมวงศานุวงศ์ ทั้งฝ่ายหน้าและฝ่ายใน เสารานี้คือวันที่ 29 ท่าน

3. ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานครื่องราชอิสริยาภรณ์ ปฐมจุลจอมเกล้า ซึ่งนั้นเป็นเจ้าพระเครื่องพระองค์เดียวที่ได้รับพระราชทานในครั้งนั้น¹⁷

การเข้ารับราชการฝ่ายในของเจ้าครารัศมี เริ่มต้นด้วยการโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญพระราชอุปัมภกของสมเด็จพระบรมเจ้าเสาวภาค่องพระรัตนราชวิราชนิมาต ให้ประทับที่ “ห้องผักกาด”¹⁸ (พระที่นั่งดารงสวัสดิ์ดอนัญญาศ์) ในพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

สามปีต่อมาขณะนี้พระชนม์ได้ 16 ชันษา เจ้าขอมราดาครารัศมีได้ประสูติพระราชธิดา เมื่อวันที่ 2 ตุลาคม พ.ศ. 2432 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานนามว่า “พระเจ้าลูกเรือพระองค์เจ้าหุ่นยิ้มล้านคนพีศี” การประสูติพระราชธิดาของเจ้าขอมราดาครารัศมีครั้งนี้ มีผลกระทนงที่ด้านนา คือเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ไม่เพียงแต่จะรักสักปลาบานปลื้มเท่านั้น แต่ได้อาศัยกรณีในการแสดงให้คนทั้งหลายได้ประจักษ์ในความสมบันด้องใกล้ชิดระหว่าง เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่กับพระมหาภัตติธรรมที่กรุงเทพฯ เพราะในบริบทที่เชียงใหม่ตกลอยภายใต้พระราชอำนาจอำนวยของพระมหาภัตติธรรมที่เชียงใหม่ ย่อมจะช่วยเสริมสร้างบารมีและเกียรติยศแก่เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ได้มาก ดังนั้น เมื่อเจ้าขอมราดาครารัศมีโปรดให้มีการถ่ายพระรูปพระเจ้าลูกเรือ

2. เจ้าคำมา ริดาเจ้าหลวงเศรษฐีคำท่าน เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ 3

ถวายตัวรับราชการฝ่ายใน ในวันคลาดที่ 3

3. เจ้าพิพากสร ริดาเจ้าสุริยะ และเจ้าสุวรรณ ณ เชียงใหม่

ถวายตัวรับราชการฝ่ายใน ในวันคลาดที่ 5

โปรดคุ พิรษฐ ต้นดินนามขับ “เจ้าหุ่นยิ้มเชียงใหม่” ในศิลปวัฒนธรรม 26 : 2 (ธันวาคม 2547) : 15-16.

¹⁷ แสงดาว ณ เชียงใหม่, พระประวัติพระราชยาเจ้าครารัศมี (26 ธันวาคม 2416-9 ธันวาคม 2476) จัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานทำบุญ 100 วัน เจ้าแสงดาว ณ เชียงใหม่ วันที่ 18 ธันวาคม พ.ศ. 2517, หน้า 68-72.

¹⁸ บ.จ. นฤบุญพิศมัย ดิศกุล, ประชุมพระนิพนธ์ เล่ม 1 (กรุงเทพฯ : บ้านจุฬารัตน์, 2529), หน้า 10.

พระองค์เจ้าหญิงวิมลนาคนพิสี ส่งขึ้นมาถวายพระบิตรที่นกรเชียงใหม่ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ก็ได้ขัดให้มีขบวนแห่ไปรับพระรูปที่จวนของพระเจ้าน้องชายเชอ พระองค์เจ้าโสมบัณฑิตย์ ข้าหลวงพิเศษ อายุยังไงใหญ่ ดังปรากฏในบันทึกของพระเจ้าน้องชายและพระองค์เจ้าโสมบัณฑิตย์ ความว่า "... พระเจ้านครเชียงใหม่ เจ้าอุปราช เจ้านายบุตรหลวง หลาภานมพร้อมกันที่ที่พักข้าพระพุทธเจ้าฯ ได้เชิญพระรูปให้อุดพร้อมกัน พระเจ้านครเชียงใหม่อุดพรรูปแล้วกันน้ำด้วยไม้ไก่คิดถึงเจ้าพิพากษา พูดว่า พระชนนนี้ "แม่นแม่เด็กที่เดียว" เจ้านายคนอื่นอยู่ข้างปีติบินดีเชยชมกันมาก..." และ "... ข้าหลวงเชิญพระรูปด้วยบันพระบานมาศแล้ว บuhnแห่ "พระรูป" จากบ้านพักข้าหลวงพิเศษเริ่มเม่น้ำปิง ไปทางถนนท่าแพ เเข้าในเวียง ทางประดุกท่าแพ ถึงสีแยกกลางเวียงเลือบไวปือกประดุซั้งเพือก เลือบออกทางริมแม่น้ำปิงถึงคุ้มท่าข่องพระเจ้าอินทิวิชยานนท์ บริเวณคุ้มนี้ปลับพลาข้าราชการรวมทั้งข้าหลวงพิเศษ แต่งชุดเดิมยกรอรับ พระเจ้าอินทิวิชยานนท์สรวมเตื้อกรุข และชฎา ชี้นรับพระรูปบนเกยเข้า กอดพระรูปอย่างสุดปลื้ม เชิญพระรูปปี้บันทด กด ด้วยบันพระบานมาศอุดคานมียกพื้นหุ้มผ้าแดง 2 ชั้น และกระโจนข้างบนด้วยเครื่องสูง จนเวลาบ่ายพระสงฆ์จึงริบพระพุทธมนต์ในบริเวณคุ้ม มีการละเล่นเข่น นวย มีละคร มีการโปรดกลับปุทกกด้วย ที่ขาดไม่ได้ และคนสนิทร่วมด้วยมากก่อ บ่อนปือก กลองสนโภกัน 4 วัน 4 คืน มีงานเลี้ยงอาหารมื้อค่ำ แก่นรรดาคงสุด และฟรังในเชียงใหม่ด้วย..."¹⁹

ข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่กับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้รับการประกาศให้คุณหลาภานมกลุ่ม ได้รับรู้โดยอาศัย การจดจำทดลองสมโภษพระรูปของพระองค์เจ้าหญิงวิมลนาคนพิสี ไม่ว่าจะเป็นเจ้านาย ข้าราชการ จากกรุงเทพฯ เจ้านายและข้าราชการฝ่ายเหนือ งงสูลและฝรั่งทั่วไปในเชียงใหม่ ตลอดจนประชาชน ทั่วไป ทั้งหมดนี้ได้อาจสะท้อนให้เห็นว่าฝ่ายล้านนา โดยเจ้านายฝ่ายเหนือสาบที่เกี่ยวข้องกับเจ้าครารัศมีได้พำนยาณแสดง "ตัวตน" ขณะที่กำลังจะถูกตัดถอนอำนาจลงไปทุกทิศ เพื่อให้ผู้คนทั้งหลายได้รับรู้ถึงสถานะของเจ้านายล้านนาโดยผ่านเจ้าครารัศมี ว่าถึงแม้จะถูกตัดถอนอำนาจในการดำเนินการปฏิรูปการปกครองของสยามก็ตาม แต่พระธิดาของเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ก็ยังคงได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในขณะที่พระเจ้าอินทิวิชยานนท์เองก็ต้องพยายามแสดงเทียร์ตี้และสถานภาพของพระองค์ในสายตาคนทุกกลุ่มในเชียงใหม่กว่าพระองค์ซึ่งคงมีความสำคัญ โดยพระมหากรุณาธิคุณที่กรุงเทพฯ ได้ให้การยกย่องเชิงกว่าประเทศราชทั่งมวล และพระองค์เจ้าหญิงวิมลนาคนพิสีก็ทรงเป็นประจักษ์พยานได้อย่างคิดว่าพระเจ้าอินทิวิชยานนท์มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพระมหากรุณาธิคุณที่กรุงเทพฯ ในฐานะพระสัสดุร (พ่อค่า) และพระอัคขากองเจ้านายราชวงศ์ซึ่งก็ ขณะเดียวกันการจัดขบวนแห่รับพระรูปครั้งนี้พระเจ้าอินทิวิชยานนท์ก็ได้ทำให้เจ้านายและข้าราชการจากกรุงเทพฯ ได้ทราบว่าพระราชธิดาของพระมหากรุณาธิคุณที่กรุงเทพฯ ซึ่งมี

¹⁹ คำกราบบังคมทูลของพระองค์เจ้าโสมบัณฑิตย์ ข้าหลวงพิเศษต่อรัชกาลที่ 5 ลงวันที่ 2 มีนาคม ร.ศ. 108.

พระพักตร์และม้ายเข้าทิเบต เก็บข้อมูลความเชี่ยวชาญทางการค้าของจ้าวผู้ครองนครเชียงใหม่ เพื่อให้ตัวแทนอีกคนจากกรุงเทพฯ ยกป้องให้เก็บรัฐเจ้านายเชียงใหม่ในฐานะที่เป็นพระบุชาติของพระราชนัดดา นอกจากนี้ยังเป็นการทำให้ข้าราชการจากกรุงเทพฯ และชาวต่างชาติในเชียงใหม่ได้ทราบมากกว่าพระเจ้าเชียงใหม่มีความสัมพันธ์พิเศษกับกรุงเทพฯ ซึ่งจะทำให้ข้าราชการจากกรุงเทพฯ และคนอังกฤษเกรงใจ และไม่กล้าดูหมิ่นและเอารือกเอาเปรี้ยงพระเจ้าเชียงใหม่ แม้ว่าในความเป็นจริงอีกคนและความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจของเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ กำลังตกต่ำลงไปมากก็ตาม

เมื่อพระเจ้าลูกของพระองค์เจ้าหลุ่งวินถนาคนพิสี พระราชธิดาในเจ้าขอมมารดาครัวรัชท์มีสันพระชนม์เมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2435 ด้วยพระชนม์เพียง 3 พรรษาเศษ พระบาทสมเด็จพระปูจจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชบรมราภรากับสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ว่า “ฉันผิดเอง ลูกเทาควรเป็นเจ้าฟ้าแต่ฉันลืมตั้งใจตาย...”²⁰ สะท้อนน่วงพระองค์ทรงเห็นพระทัยในความสูญเสียของเจ้าขอมมารดาครัวรัชท์มีสันอดจนเจ้านายเชียงใหม่ ดังนั้น เมื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานตราปฐมจุลจอมเกล้าฝ่ายในเป็นรุ่นแรกเมื่อปี พ.ศ. 2436 เจ้าขอมมารดาครัวรัชท์มีสี ที่เป็นผู้หนึ่งที่ได้รับพระราชทานพรรอมกับพระภรรยาเข้า (สมเด็จพระมหาเสตี พระมหาเสตี พระราชนวดี และพระอรคราชาญา) และพระราชธิดา ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าผู้ที่ได้รับพระราชทานตราปฐมจุลจอมเกล้าฝ่ายใน ในชั้นนี้ที่ไม่ได้ดำรงตำแหน่งพระภรรยาเจ้ามีเพียง 2 ท่าน คือเจ้าขอมมารดาครัวรัชท์มีสี กับเจ้าคุณพระประปะรุวงที่ต่อมา

ถึงแม้ว่าพระเจ้าลูกเชอพระองค์เจ้าหนูวิมานคนกี่สืบสืบราชบัลลังก์แล้ว แต่การที่เจ้าของ
มาตราการรัชสมัยได้รับพระมหากรุณาธิคุณเป็นพิเศษเท่านี้ ก็เป็นการทวยทึ่นตนในความสัมพันธ์พิเศษ
ระหว่างเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่กับพระมหาภัยคริย়แห่งกรุงเทพฯ ว่าจังคงดำรงอยู่มิได้หมายศัลสินไป
ตรากจนกระทั่งพระเจ้าอินทร์วิชยานนท์ถึงแก่พิราลัยใน พ.ศ. 2440

หลังจากที่พระราชบิดาได้สิ้นพระชนม์ไปแล้วเจ้าของมารดาครารัชมี ทรงมีสถานะเป็น “เจ้าของมารดา” เรื่องมานานกระตั้ง ปี พ.ศ. 2451 ซึ่งเป็นปีที่เจ้าอินทวิรรถุสุริวงศ์ที่เจ้าสุกของนกร เชียงใหม่องค์ที่ 8 (พ.ศ.2444-2452) ผู้เป็นพระเชษฐาต่ำพงษ์มารดาได้เข้ามาฝ่าฤดูหนาวของธุสีพระบาทที่ กรุงเทพฯ ในโอกาสเดียวกันนี้เจ้าของมารดาครารัชมีเมืองของพระราชทานพระบรมราชานุญาต เสด็จฯกลับไป เชิญนครเชียงใหม่ เพาะก่อหนองหน้าบ้าน เมื่อครั้งที่พระเจ้าอินทวิชยานนท์ ลังแกพิราลัยเมื่อวันที่ 23 พฤษภาคม พ.ศ. 2440 เจ้าของมารดาครารัชมีได้เดินทางกลับนครเชียงใหม่เพื่อไปร่วมงานพระศพพระบิดา โดยไม่มีปรากฏหลักฐานว่าเป็นพระเดชโอดี ในปี พ.ศ.2451 นี้ เจ้าของมารดาครารัชมี ได้มีพระชนม์ครบ 36 ขันษา จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กลับไปเยี่ยมนครเชียงใหม่ได้ พร้อม

²⁶ น.ภ. หญิงพันธุ์ศรีนัย คิมกฤษ เรื่องเดียวกัน หน้า 11.

กับให้สถาปนาพระอิสริยศเจ้าของมารดาค่ารารัคเมี²¹ ขึ้นดำรงตำแหน่ง “พระราชชาษา”²² ซึ่งตำแหน่งนี้ “พระราชชาษา” นี้ ไม่เคยปรากฏว่าเจ้านายฝ่ายในพระองค์ได้ได้รับการสถาปนาให้ดำรงตำแหน่ง ดังกล่าวมาท่อน พระราชชาษาเจ้าค่ารารัคเมี จึงเป็นพระองค์แรกและพระองค์เดียวในประวัติศาสตร์ไทย

จากการศึกษาหนังสืองานเขียนที่เกี่ยวพระราชชาษาเจ้าค่ารารัคเมี มักจะกล่าวทรงกันว่าในปี พ.ศ. 2451 เจ้าของมารดาค่ารารัคเมีได้ขอพระราชทานถวายบังคมลาชีนไปเยี่ยมนครเชียงใหม่พร้อมกันเจ้าอินทาวโรรสสุริยวงศ์ พระเชษฐาต่างพระมารดา เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ 8 และก็ได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาต อิกหั้งก่อนหน้าที่เจ้าของมารดาค่ารารัคเมี จะได้ออกจากกรุงเทพฯ ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2451 นั้น ได้ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ สถาปนาพระอิสริยศขึ้นเป็น “พระราชชาษา” แต่งงานเขียนทุกเล่มมิได้กล่าวถึงรายละเอียดเกี่ยวกับการสถาปนาไว้ ดังเช่นกรณีการสถาปนาพระองค์เจ้าสัววังวัฒนา เป็นสมเด็จพระนางเจ้า หรือสถาปนาพระองค์เจ้าสาวภาค่อองครี และพระองค์เจ้าสุขุมามารศรี เป็นพระนามเชอ พระองค์เจ้า ที่ปรากฏเป็นหลักฐานในจดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน ในรัชกาลที่ 5 ว่า “...วันที่ 4287 วันศุกร์ ขึ้น 1 ค่ำ เดือน 9 ปีมะโรง โภศก จุลศักราช 1242 วันนี้เป็นวันเริ่มหมาลงพระนาม สมเด็จพระนางเจ้า ขึ้นพระตำแหน่งเป็นพระฤทธิ์...”²³ และพระราชหัตถเดชาถึงพระยาราชกัตติ (ช้าง เทพหัสดิน ณ อุบุญา) ลงวันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2423 กล่าวว่า “...ด้วยเงินเดือนสวั่งวัฒนา เดินมีอยู่เดือนละเบ็ดคำถึง บัดนี้ เดือนบด เป็น สมเด็จพระนางเจ้า ให้เงินเดือนกึ่งกรมสมเด็จพระสุคัตตราชประบูร...สุขุมามารศรี เสาวภาค่อองครี เดินมีเดือนละเบ็ดคำถึง เป็นพระนามเชอ ให้ขึ้นเดือนหนึ่งคนละเดือนคำถึง...” หรือการสถาปนาหนอมเจ้าสาวภาคานรีรัตน์ เป็นพระอัครราชยาเชอ พระองค์เจ้า ก็ได้ปรากฏเป็นหลักฐานรายละเอียดในหนังสือราชกิจจานุเบกษาในรัชกาลที่ 5 เล่ม 4 แผ่น (ตอน) ที่ 30 ลงวันที่ 7 พฤษภาคม พ.ศ. 2430 หน้า 243-244 กล่าวว่า “...ยังมีพระบรมราชโองการมาพระบัมภูรสรสิงหนาทคำรัส หนีอเกล้าฯ ให้สถาปนาหนอมเจ้าสาวภาคานรีรัตน์ ขึ้นเป็นพระองค์เจ้า มีพระนามตามชาตุในพระสุพรรณบุรี พระอัครราชานเชอ พระองค์เจ้าสาวภาคานรีรัตน์ ทรงศักดินา 15000 เสมอพระองค์เจ้าต่างกรมในพระบรมมหาราชวัง ตามตำแหน่งพระอัครราชยาเชอ ขอให้พระเกี้ยรดิษปปราภูมิญลื้น กារဏานาทกอย...” หรือเมื่อครั้งสถาปนา พระนางเจ้าสาวภาค่อองครี พระวรราชเทวี เป็น สมเด็จพระนางเจ้า พระอัครราชเทวี ว่า “....แต่ตอนนี้ไปให้ใช้บัตรหมายออกพระนามพระราชชนนีแห่งสมเด็จ

²¹ เกี่ยวกับเรื่องนี้จุลคลา ภักดีภูมินทร์ วิเคราะห์ว่า เจ้าค่ารารัคเมีนั้นบันเป็นไฟร์เดตแรกก่อนการสถาปนา ไม่ได้เป็นเจ้านายในราชวงศ์ที่แล้ว ต่อมาเมื่อโปรดเกล้าฯ สถาปนาแล้ว จึงนับเป็นเจ้านายในราชวงศ์ที่แล้ว โปรดดู จุลคลา ภักดีภูมินทร์, เลขวัง 2 (กรุงเทพฯ : เอราวัณ, 2535), หน้า 146.

²² จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันในรัชกาลที่ 5 ภาค 10 หน้า 63-69.

พระบรมโถราสาธิราชานนั้นว่า สมเด็จพระนางเจ้า พระอorrectราชนาทวีสินไป..."²³ และเมื่อครั้งสถาปนา
หน่อมเจ้าอุบลรัตนารินาค และหน่อมเจ้าสาย เป็นพระอorrectราชาเชอ พระองค์เจ้า ก็ปราภูมิ
รายละเอียดในจดหมายเหตุพระราชกิจรายวันในรัชกาลที่ 5 เล่มปี พ.ศ. 2431 หน้า 11-12 ให้
รายละเอียดพร้อมทั้งคำประกาศสถาปนาฯ ว่า "...จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสรลิง
หนาท ดำรัสสั่งให้สถาปนาพระอorrectราชาเชอ หน่อมเจ้าอุบลรัตนารินาค ขึ้นเป็น พระองค์เจ้า มีพระ
นามตามชาติอุกในพระสุพรรณบัณฑุร พระอorrectราชาเชอ พระองค์เจ้าอุบลรัตนารินาค ให้ทรงศักดินา
20000 ตามตำแหน่งพระอorrectราชาเชอ มีกรรมในพระราชกำหนดให้ม..." และ "...จึงมีพระบรมราช
โองการมานบัณฑูรสรลิงหนาท ดำรัสสั่งให้สถาปนาพระอorrectราชาเชอ หน่อมเจ้าสาย ขึ้นเป็น
พระองค์เจ้า มีพระนามตามชาติอุกในพระสุพรรณบัณฑุร พระอorrectราชาเชอ พระองค์เจ้าสายสวัสดิ์กิริมย์
ให้ทรงศักดินา 20000 ตามตำแหน่งพระอorrectราชาเชอ มีกรรมในพระราชกำหนดให้ม..." เป็นดัง

ส่วนกรณีของพระราชาฯเจ้าครัวรัตน์ จากการสืบพันจักดหมายเหตุพระราชกิจ
รายวันในรัชกาลที่ 5 และหนังสือพระราชกิจราชนูญกษาในรัชกาลที่ 5 ในช่วงเวลาที่กล่าวถึงการ
สถาปนาเจ้าของมารดาครัวรัตน์ เป็น พระราชาฯ เมื่อปี พ.ศ. 2451 นั้น ก็มิได้ปรากฏข้อมูลที่ให้
รายละเอียดเกี่ยวกับการสถาปนาแต่ถ่ายโอน จนกระทั่ง งานเขียนเรื่อง พระภรรยาเจ้าและสมเด็จเจ้าฟ้า
ในรัชกาลที่ 5 ของ จิรวัฒน์ อุตคณ์กุล จัดพิมพ์ครั้งที่ 3 เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2548 "ได้สืบค้น
หลักฐานเกี่ยวกับเรื่องการสถาปนา เจ้าของมารดาครัวรัตน์ เป็น พระราชาฯ พบฯ ในจดหมาย
เหตุพระราชกิจรายวันในรัชกาลที่ 5 ฉบับลายพระหัตถ์ ที่ดำเนินกราลงเขากิริ พระบรมมหาราชวัง
เล่มปี พ.ศ. 2452 หน้า 37 และ 39 มีการกล่าวถึงแต่เพียงว่า

"...วันเสาร์ แรม 1 ค่ำ เดือน 3 ตรงกับวันที่ 6 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1909 ด้วยเจ้าของมารดา
ครัวรัตน์ มีความประศักดิ์ชั้น ไปเบี้ยงใหม่เพื่อเมียบ้านเมือง krau hneng ได้ทรงพระกรุณาโปรด
เกล้าให้ไปชั่วคราวเดียวกับเจ้าครัวเบี้ยงใหม่... กำหนดเจ้าครัวรัตน์จะออกจากกรุงเทพฯ วันที่ 12 เดือน
นี้ ก่อนที่จะไปโปรดให้มีละครบเป็นการรื่นเริงส่ง แล้วได้พระราษฎร์ที่รับแต่งตั้งเป็นตำแหน่งราชบุตร
ด้วย โปรดให้มีชั่วคราวการผ่านทางไปปีดวัย 63 คน มีนาญชีร้ายชื่อแจ้งอยู่ชั่วทัยราชการวันนี้"

วันนี้เวลา 2 ทุ่มเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จออก ณ พลับพลานิเวศแห่งเดิ่ง
ทองพะเนตรคลองปรีดาลักษ ซึ่งโปรดให้มีเป็นการรื่นเริงส่ง เจ้าครัวรัตน์ พระราชาฯ นั้น จนเวลา
10 ทุ่มเศษ คลองเดิกเสด็จชี้น ได้ทรงเรียกเงินพระราชทานรองวัสดุคร 200 บาท

²³ หนังสือราชการจดหมายเหตุ เล่ม 12 แผ่น (ตอน) ที่ 24 วันที่ 15 กันยายน พ.ศ. 114 หน้า 211-212.(เอกสาร
ในโครงฟิล์ม)

วันอัจฉริ์ ธรรม 3 คำ เดือน 3 ตรงกับวันที่ 8 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1909 ...เวลาขามค่ำ เสเด็จออกประทับพื้นที่ในสวนแห่งเดิม ทรงพระเนตรดูคราในการส่ง เจ้าครารัศมี พระราชาชaya อึกวันหนึ่งเวลา 11 ทุ่มครึ่ง เศรษฐีชื่น ทรงเรียกเงินไปพระราชทาน 1000 บาท...²⁴

ส่วนรายละเอียดในหนังสือราชกิจจานุเบกษาในรัชกาลที่ 5 เล่ม 25 แผ่น (ตอน) ที่ 47 ลงวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 127 หน้า 1375-1376 กล่าวเพียงแต่ว่า

“...ฯลฯเจ้าครารัศมี พระราชาชaya ทราบความบังคับตามไปเมืองครเชิงใหม่ชั่วคราว

ด้วยเจ้าครารัศมี พระราชาชaya ทราบความบังคับตามไปเมืองบ้านเมือง ณ เมืองนครเชิงใหม่ นบทดพายัพ พระนาหสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระบรมราชานุญาตแล้ว เจ้าครารัศมีได้โดยสารรถไฟไปลงเรือขัมคลานครสรวรรศ แต่วันที่ 12 กุมภาพันธ์ รัตนโกสินทร์ศก 127 นี้แล้ว มีข้าราชการกราบทราบความบังคับตามไปกัน เจ้าครารัศมีพระราชาชaya คือ...

อนึ่งในวันนี้ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ เสนาบคึกครวุฒิหาดไทยก็ได้เดินทางไปส่ง เจ้าครารัศมี พระราชาชaya ถึงเมืองคลานครสรวรรศแล้วเดี๋ยวกัน...

²⁵

นอกจากนี้ พระราชาทัดเดาในรัชกาลที่ 5 พระราชาท่านพระอนุชิตชัญไชย ลงวันที่ 15 มกราคม ร.ศ. 127 ก็ได้ระบุถึงพระสถานะของพระราชาชaya เจ้าครารัศมี ว่าเสเด็จไปเชิงใหม่ใน “ตำแหน่งบรรดาศักดิ์พระอธรรมชาติ” ซึ่งหมายความว่าทรงเป็นพระอธรรมชาติของพระมหาภัตติรัช แห่งสหyan ที่จะต้องมีการถวายพระเกียรติให้สัมภับพระสถานะดังกล่าว ดังความว่า “...นางราจะดาชีนไปเชิงใหม่ชั่วคราว เห็นว่าควรจะมีข้าราชการผู้สืบไปอยู่ชั่ว... การที่นองตราชีนไปยังที่นั่น ตำแหน่งบรรดาศักดิ์พระอธรรมชาติ ไม่ใช่ไปอย่างเป็นอ้างจ้างเชิงใหม่อย่างเดียว เพราะขณะนั้นให้รักษาไว้ที่แลบบรรดาศักดิ์ ตามสมควรแก่ตำแหน่ง...”

จึงเป็นไปได้ว่าตำแหน่ง “พระราชาชaya” ไม่น่าจะเป็นพระศิริยศที่มีประกาศพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ สถาปนาอย่างเป็นทางการ ซึ่งพบหลักฐานเพียงแค่การออกพระนามว่า “เจ้าครารัศมี พระราชาชaya” เท่านั้น และจากหลักฐานงานเขียนที่บันทึกไว้ในวันเดียวกัน พระราชาชaya เจ้าครารัศมี ถูกเล่นกึ่งได้กล่าวถึง วัน เดือน ปี ที่เกี่ยวกับการสถาปนา เจ้าอมมาราคราครัศมี เป็นพระราชาชaya อย่างชัดเจน แต่ในงานเขียนของ จิรวัฒน์ อุดมະกุล ก็ได้ให้ข้อสรุปว่า “เจ้าอมมาราครา

²⁴ จดหมายเหตุพระราชาชิกิจราภิวันในรัชกาลที่ 5 ฉบับลายพระหัตถ์ สำนักราชเลขานิการ พระบรมมหาราชวังเล่มปี พ.ศ. 2452 หน้า 37 และ 39 ห้างใน นายแพทพิธิรัตน์ อุดมະกุล พระภรรยาเจ้า และสมเด็จเจ้าฟ้าในรัชกาลที่ 5 , พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ : นิติชน, 2548), หน้า 343. (ปีกเดือนได้และเน้นໄวค่ายผู้วังจย)

²⁵ หนังสือราชกิจจานุเบกษา เล่ม 25 แผ่น (ตอน) ที่ 47 วันที่ 21 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 127 หน้า 1375-1376 ห้างใน นายแพทพิธิรัตน์ อุดมະกุล, เว่องศิริวัฒน์, หน้า 344. (ปีกเดือนได้และเน้นໄวค่ายผู้วังจย)

รัคเมี “ศรีบันราษฎร์” ให้การสักปันน้ำเป็นพระราชทานฯ เจ้าครัวรัคเมี เมื่อวันเสาร์ที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2451 (นับปีพ.ศ. อายุยังปีชูบูน) ²⁶

การกลับไปเยือนนครเชียงใหม่ครั้งแรกของพระราชาฯ จึงเป็น
เสมือนการเดินทางข้ามประเทศเชียงใหม่ครั้งแรกของพระราชาฯ จึงเป็น
ขบวนเดี๋ยวๆ จึงจัดอย่างสามพระเกี้ยรดิ พระราชาฯ เจ้าครัวรัคเมีทรงปฏิบัติพระกรณียกิจต่างๆ หลาย
ประการ เช่น เดี๋ยวๆ จึงจัดขึ้นอย่างยิ่งใหญ่ในที่ต่างๆ ทั้งนครเชียงใหม่ ล้านพูน ลำปาง โปรดให้สร้างอัญเชิญเดี๋ยวๆ ของ
พระประยูรญาติอัญเชิญมารวมไว้ที่วัดสวนดอก และเดี๋ยวๆ ไปนมัสการพระบรมราชานุสาวรีย์สุเทพ เป็น
ต้น จนกระตั้งวันที่ 11 พฤษภาคม พ.ศ. 2452 จึงเดี๋ยวๆ กลับกรุงเทพฯ ในปีต่อมาพระบาทสมเด็จ
พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็เดี๋ยวๆ สรวรมหามงคลในวันที่ 23 ตุลาคม พ.ศ. 2453 รวมระยะเวลาหนึ่งจากพระรา
ชาฯ เจ้าครัวรัคเมีถวายด้วยวันเดี๋ยวๆ สรวมกันถึง 23 ปีเศษ

จนกระทั่งปี พ.ศ. 2457 เจ้าแก้วนวรัฐ พระเชษฐาค่าจักรพรรดิ ซึ่งรักษาการเจ้าผู้ครองนคร
เชียงใหม่องค์ที่ 9 ได้เดินทางลงมากรุงเทพฯ เพื่อเข้าเฝ้าถูละององค์ทูลีพระบาทพระบรมราชานุสาวรีย์
แห่งกรุงเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชาฯ เจ้าครัวรัคเมีจึงได้ทรงกราบบังคมทูลลาขอพระราชทานพระบรมรา
ชานุญาตเดี๋ยวๆ ไปประทับในนครเชียงใหม่พร้อมกับเจ้าแก้วนวรัฐ ดังปรากฏในหนังสือกราบ
บังคมทูล เมื่อวันที่ 3 ธันวาคม พ.ศ. 2457 ความตอนหนึ่งว่า “...ตัวข้าพระพุทธเจ้าด้วยนั้นบ่าวัด
คณดีดีย์แท้ ถูกกีบไม่มี พื้นอังที่พ้อจะอาครรช ได้ก็อยู่ห่วง ไก่กลัน เวลากรุ่นชั่นมาติดไปไหหนกีบไม่สำเร็จ
ที่ส่วนที่บ้านชี้งพอยะ ได้ซื้อเดินชื้นเชิงสายแท้ร้า กาญกีบไม่มี ครั้งจะไปตากากาคาดามที่ต่างๆ ที่ไม่มีรั้วบ
รอง แลพานะกำลังพ้อที่จะไปองได้ nok กจากจะต้องอาครรชของหลวง ทำให้เปลือยพระราชนรรพ
แลกหันส่วนตัวด้วย โอดบไม่จำเป็น โอดความขัดข้องตามที่ได้กราบบังคมทูลมาเนี้ย เวลานี้กีบเป็นโอกาสอัน
ดีที่เข้าแก้วนวรัฐลงมา ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานกราบด้วยบังคมถ้า ขึ้นไปเชียงใหม่พร้อมกับ
เจ้าแก้วนวรัฐ...”²⁷

จากเหตุผลข้างต้น วิเคราะห์ได้ว่าน่าจะเป็นเหตุผลด้านจิตใจของพระองค์ แท้ที่จริงแล้วการ
ประทับอยู่ในกรุงเทพฯ หลังจากรัชกาลที่ 5 สรวรมหามงคลเดี๋ยวๆ ทำอะไรไม่ได้
เลย เพราะไม่มี “พื้นที่ทางสังคม (social space)” แต่ถ้าหากกลับบ้านเชียงใหม่แล้วก็จะมี “พื้นที่ทาง
สังคม” ให้สามารถประกอบพระราชกรณียกิจต่างๆ อย่างมากน้อย ในเวลาหนึ่งเจ้านายฝ่ายในที่กรุงเทพฯ
ยังคงต้องดำเนินธุรกิจต่างๆ อย่างมากน้อย ในเวลาหนึ่งเจ้านายฝ่ายในที่กรุงเทพฯ
สังคมบางประการได้ เมื่อพระบาทสมเด็จพระนัมภูมิเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงผ่อนคลายธรรมเนียมการปฏิบัติ
ที่เกี่ยวกับเจ้านายฝ่ายใน และยกเลิกธรรมเนียมบางอย่างไป เจ้านายฝ่ายในบางพระองค์ก็มีบทบาททาง
สังคมมากขึ้น เช่น การทำหน้าที่เป็นผู้คุ้มครองความเรียบง่ายในการจัดงานเลี้ยงในโอกาสต่างๆ การ

²⁶ นาแพเพทย์จิรัพันธ์ อุดมະกุล, เรื่องเกี่ยวกับ, หน้า 343.

²⁷ สรล. ๑.๕ ก 20 ก่อตั้งที่ 2 แฟ้มที่ 6 เรื่องพระราชาฯ เจ้าครัวรัคเมีและเจ้าแก้วนวรัฐ.

ด้วยรับแขกร่วมกันกันเจ้านายฝ่ายหน้า ฯลฯ นับเป็นการเปิดพื้นที่ในการดำเนินชีวิตของเจ้านายฝ่ายใน จากที่เคยดำเนินชีวิตอยู่ในพื้นที่ส่วนตัวปลีกยั่งมานาสุ่การมีบทบาทในพื้นที่สาธารณะ นอกจากนั้น ยังถือว่า เป็นการเกิดโอกาสให้เจ้านายฝ่ายในได้มีส่วนร่วมรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับบ้านเมืองเพิ่มขึ้นอีกด้วย²⁸ อุทิ่งไว้คิดเจ้านายฝ่ายในที่มีบทบาทต่างๆ ในพื้นที่ทางสังคมจะต้องเป็นเจ้านายที่มีความเกี่ยวข้องกับพระมหาทวยศรีหรือเจ้านายฝ่ายหน้า ที่กำลังดำเนินการในเวลาเดียวกัน การเสด็จสำรวจคัดของพระบรมสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทำให้เจ้านายฝ่ายในในรัชกาลของพระองค์ ต้องหมุดบทบาทลง ในการภารกิจของพระราชชาหยาเจ้าครารัศมีการสำรวจคัดของพระสวามีทำให้ทรงมีความต้องการจะเดินกลับเชียงใหม่ จากคำกราบบังคมทูลนั้น จะเห็นว่าพระราชชาหยาเจ้าครารัศมี มิได้ต้องการให้พระบรมสมเด็จพระมหกุฎากล้าเจ้าอยู่หัวทรงรับรู้ว่า พระองค์จะเดินกลับมานี้บกวนพระไช่เชียงใหม่ และคงไม่ใช่พระราชประสงค์ของพระบรมสมเด็จพระมหกุฎากล้าเจ้าอยู่หัว ที่จะให้พระราชชาหยาเจ้าครารัศมีเป็นคัดแทนของอำนาจและวัฒนธรรมจากส่วนกลาง อุทิ่งไว้คิดเจ้านายฝ่ายในจากพระราชชาหยาเจ้าครารัศมีทรงทำนักอยู่ในราชสำนักสยามนานถึง 28 ปี นับตั้งแต่มีพระชนมายุได้เพียง 13 ปี ย่อมจะทรงเรียนรู้และซึมซับวัฒนธรรมสยามเอาไว้มาก จนทำให้ได้ก่อตั้งนิยมแบบสยามมีอิทธิพลต่อพระองค์มากที่เดียว

เมื่อพระราชชาหยาเจ้าครารัศมีเดินกลับประทับที่นั่นคราวเชียงใหม่แล้ว ได้ทรงประกอบพระราชภารกิจในการบำบูรุษศิลปวัฒนธรรม การศึกษา การเกษตร และพระพุทธศาสนา จนกระทั่งทรงประชารด้วยพระราชอำนาจพระป้าผาสะ (ปอค) พิการ และสิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2476 รวมพระชนมายุได้ 60 ปี 3 เดือน 13 วัน

เท่าที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับล้านนา และความสัมพันธ์ระหว่างพระบรมสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับพระราชชาหยาเจ้าครารัศมี ก็คือขึ้นท่านกลางความเปลี่ยนแปลงและปัญหาการเมือง ที่สำคัญคือการที่กรุงเทพฯ พยายามเข้ามามีอำนาจเหนือล้านนาอย่างมั่นคง ในขณะที่เจ้านายล้านนาต้องสูญเสียอำนาจมีและเก็บดีบuchs แต่การเขียนเรื่องราวเกี่ยวกับพระราชชาหยาเจ้าครารัศมี หรือประประวัติของพระองค์ นักประวัติศาสตร์ชาวไทยได้มีการพิจารณาถึงบริบททางการเมืองดังกล่าวอย่างเพียงพอ กลับกล่าวเป็นการเขียนเพื่อเน้นความสามัคันท์ภายใต้ในทัศน์ “ราชชาตินิยม” แม้ว่าในระยะหลังจะเกิดกระแสความคิดท้องถิ่นนิยมขึ้น แต่ส่วนใหญ่แล้วก็เป็นท้องถิ่นนิยมแบบที่พยายามเน้นคุณค่าของล้านนาต่อ “ชาติไทย” มิใช่ท้องถิ่นนิยมแบบที่ต้องการเรียกว่า “สิทธิ์และอำนาจคืนมาสู่ท้องถิ่นอย่างเต็มที่”

²⁸ โปรดดู วรรณพร บุญญูเสธิด, “การตอบโต้และตอบสนองอุปกรณ์การเปลี่ยนแปลงแบบบัวนักของเจ้านายฝ่ายในในรัชกาลพระบรมสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดึงรัชกาลพระบรมสมเด็จพระมหกุฎากล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2394 - พ.ศ. 2468)”, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2548.

การสร้างความทรงจำเกี่ยวกับ “พระราชชยาเจ้าครัวรัตน์” ในพิพิธภัณฑ์และอนุสาวรีย์ทั่วราชอาณาจักร ประจำปี พ.ศ. ๒๕๓๐-๒๕๔๐

ภายใต้อธิบดีพลของอุดมการณ์ราชาชินนิยมและห้องอื่นนิยม ที่เห็นห้องอื่นเป็นส่วนหนึ่งที่น่าภาคภูมิใจของ “ชาติไทย” ได้มีการดำเนินการก่อสร้างพระอนุสาวรีย์พระราชทานเจ้าดารารัตน์ ใน พ.ศ. 2532 ณ กองทัพกับการติดตามตรวจสอบความคิดเห็น เขต 5 ค่ายราษฎร์ โดยทำท่านผู้หญิงพัตรสุดา วงศ์ทองศรี เป็นประธานคณะกรรมการดำเนินงาน และต่อมาในเดือนพฤษภาคม 2540 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้ดำเนินการก่อสร้างพิพิธภัณฑ์พระราชทานเจ้าดารารัตน์ (พระตำแหน่งตราภิรัตน์) โดยมีพระบรมวงศานุวงศ์ศิริพัชร์กิริยาเป็นที่ปรึกษา พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับอนุสาวรีย์ และ “โครงเรื่อง” ที่ปรากฏในพิพิธภัณฑ์นี้ รวมทั้งสัญลักษณ์ต่างๆ ตลอดจนบทเพลง ดอกกุหลาบ²⁹ และหนังสือที่ระลึก³⁰ ที่นำเสนอด้วยพิพิธภัณฑ์ ได้นำไปให้เห็นถึงความสมมัติอันน่าประทับใจว่ากรุงเทพฯ กับเชียงใหม่ในสมัยรัชสมบูรณ์ผ่านสถาปัตยกรรมไทยที่ประกายด้วยเงินยิ่งขึ้น ซึ่งการดำเนินการจัดสร้างพระอนุสาวรีย์พระราชทานเจ้าดารารัตน์ ในช่วงเดือนพฤษภาคม 2530 นั้น ถือเป็นความสำเร็จยิ่งของการสร้างให้พระองค์เป็น “บุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ชาติไทย” โดยทำให้เห็นอย่างชัดเจนยิ่งขึ้นว่าพระองค์ทรงเป็น “บุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ชาติไทย” ที่ได้มีส่วนสำคัญในการทำให้อาณาจักรล้านนาและอาณาจักรสหบ้านรวมเป็นแผ่นดินเดียวทั้งมั่นคงศรัทธาจิตใจและภูมิปัญญา

ขณะเดียวกันสถานศึกษาหลายแห่งในจังหวัดเชียงใหม่ ได้มีบทบาทในการใช้ออนุสาริยธรรมชาตยาเจ้าครรภ์ในการดำเนินการจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับประวัติศาสตร์บุคลคลสำคัญท้องถิ่นและการปลูกฝังอุดมการณ์ราชชาตินิยม โดยเริ่มจากโรงเรียนครัววิทยาลัยและโรงเรียนแม่ริม วิทยาคน ในเบื้องพื้นที่การศึกษาของจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งทำให้ความทรงจำเกี่ยวกับพระราชยาเจ้าครรภ์ส่งผลดีต่อความรู้สึกนึกคิดของนักเรียนเป็นอย่างมาก

²⁹ หมายอิง “กุหลาบจุฬาลงกรณ์” การใช้ชื่อกุหลาบว่า “ฯพลฯลงกรณ์” นั้นเป็นการสร้างความหมายว่า เป็นความรักอึมและความงรังกัดคือที่พระราชทานเจ้าครัวรัชสมี ทรงนี้ต่อพระบาทสมเด็จพระปูจย์ดุจดิลกภัล�性ลักษณ์ ในปี พ.ศ. 2542 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้เขียนคำนำนิการปั้นปูจุลประดิษฐ์คำหนังคดราชนิรภัยข้อเป็นพิธีภัณฑ์ ได้มีการเตรียมกิ่งพันธุ์กุหลาบจุฬาลงกรณ์มากกว่าหนึ่งร้อยด้น เพื่อปรับปรุงภูมิทัศน์โดยรอบพระดำเนินแห่งและพระอนุสาวรีย์พระราชทานเจ้าครัวรัชสมีหลังจากมีการเปิดพิพิธภัณฑ์ให้ผู้สนใจได้เข้าชมแล้ว ทุกหลานพันธุ์จุฬาลงกรณ์นี้ ได้กล่าวเป็นจุดสนใจอีกอย่างหนึ่งของผู้เข้าชม เพราะกล้ายเป็นสัญลักษณ์ของ “ความรัก ความจริงจังรักภักดี” ที่พระราชทานเจ้าครัวรัชสมีทรงนี้ต่อพระบาทสมเด็จพระปูจย์ดุจดิลกภัล�性ลักษณ์

³⁰ นางเยาว์ กาญจนานวี, ดาวารัศมี พระประดิษฐ์พรวรชาขายาเข้าดาวารัศมี จัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์เนื่องในงานคลองพระอุบลารักษ์พรวรชาขายาเข้าดาวารัศมี ฉ กองกำกับการต่างๆ ระหว่างวันที่ 5 ถึง 10 มกราคม พ.ศ.2533 (กรุงเทพฯ : ทรัพย์เดชพิมพ์, 2533) และ ขุลาลงกรณ์มหาราชยาลัย, ดาวารัศมีสายใยรักสองแผ่นดิน (กรุงเทพฯ : โรงเรียนแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542).

ขณะเดียวกัน ได้มีการขยายพื้นที่การสร้างอนุสาวรีย์พระราชทานเจ้าค่าราษฎร์ไปสู่วัด โดยวัดป่าค่าราภิรมย์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ได้ทำการก่อสร้างพระอนุสาวรีย์พระราชทานเจ้าค่าราษฎร์ขึ้นมา วัดป่าค่าราภิรมย์นี้ตั้งอยู่ในบริเวณชายเขตของพระด้ำหน้าค่าราภิรมย์³¹ และปัจจุบันมีความสำคัญในฐานะพิพารามหลวง ได้สร้างอัตลักษณ์ของคนเชื้อสายพื้นเมืองให้เห็นว่า วัดมีความกี่ข้าของโดยตรงกับพระราชทานเจ้าค่าราษฎร์ ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ล้านนาและประวัติศาสตร์ชาติไทย อันจะส่งผลให้ดักมีความสำคัญมากขึ้นและเป็นที่น่าสนใจมากขึ้นในสายตาของนักท่องเที่ยว ซึ่งปรากฏในเอกสารประวัติวัดได้กล่าวถึงสิ่งต่างๆ ที่มีอยู่ในวัดเพื่อดึงดูดให้ประชาชนเข้ามายังที่ยวและทำนุญ ในระยะแรกวัดเน้นเรื่องราวเกี่ยวกับพระราชทานเจ้าค่าราษฎร์ ในฐานะบุคคลสำคัญของท้องถิ่น แต่ต่อมา ด้วยอิทธิพลของบุคคลการผู้ราชานาดินิยมผนวกกันลักษณะ “สตึ๊ฟฟ่อน R.5” ทำให้มีผู้เข้ามาขอสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไว้คู่กับพระราชทานเจ้าค่าราษฎร์ ทางวัดก็อนุญาตด้วยความเต็มใจ ซึ่งทำให้ผู้เข้ามาสักการะพระอนุสาวรีย์สามารถอธิบายความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่าง “บุคคลสำคัญของท้องถิ่น” กับ “บุคคลสำคัญของชาติไทย” ได้อย่างชัดเจน

ความทรงจำเกี่ยวกับพระราชทานเจ้าค่าราษฎร์ที่แพร่หลายที่สุด หรือเป็นโน้ตหนึ่งที่มีอิทธิพลมากที่สุดในปัจจุบัน จนกล่าวได้ว่าเป็นความทรงจำกระแสลงลึกนั้น ได้แก่ความทรงจำที่ว่า พระราชทานเจ้าค่าราษฎร์ทรงเป็น “สายใยรักสองแผ่นดิน” ซึ่งทำให้พระองค์ทรงเป็นบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ ในแห่งที่ทรงมีบทบาทอย่างสำคัญในการทำให้ล้านนาและสยามรวมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวอย่างราบรื่นและมั่นคง ด้วยสายใยรักที่เหนียวแน่นไม่แตกคลาย โดยที่พระราชทานเจ้าค่าราษฎร์ซึ่งทรงเป็นตัวแทนของท้องถิ่นนั้น มีความสามารถดีเยี่ยมที่สุด ต่อรองคู่พระมหาศรีรัตน์แห่งชาติไทย ซึ่งในทัศนคติกล่าวว่า “ได้ช่วยเหลือเรื่องความนาฏกรรมที่มีอยู่ด้วยเบญจรงค์” ให้การดูแลให้เข็มบทยานทางชาติพันธุ์ การเผยแพร่องค์ความรู้ทางภาษาและวรรณคดี ตลอดจนการเมือง การกอบกู้และการปราบกบฏ ฯลฯ ส่งผลให้ห้องถิ่นยอมรับอำนาจที่เหนือกว่าของส่วนกลางด้วยความเต็มใจ รวมทั้งมีความจงรักภักดีต่อ “ชาติไทย” และ “พระมหาศรีรัตน์แห่งชาติไทย” ตามคติชาวนาดินิยม อย่างมั่นคง โดยลึมเลือนดีศักดิ์ที่ห้องถิ่นเคลื่อนไหวเจริญก้าวหน้า ให้หากไม่ลืมเลือนก็จะมีความรู้สึกว่าการที่เก็บแยกก่อเป็นอิฐอาณาจักรหนึ่งนั้น เป็นสภาวะที่ไม่พึงปรารถนา เพราะเท่ากับเป็นความแตกแยกของคนใน “ชาติไทย” ด้วยกัน

เป็นไปได้ว่าความรู้สึกหรือความสำคัญดังกล่าวข้างต้นนี้ เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้อำนาจรัฐในส่วนกลางเข้มแข็ง และมีความชอบธรรมในการจัดการทรัพยากรของห้องถิ่น โดยที่คนส่วนใหญ่ใน “ห้องถิ่น” และใน “ชาติไทย” ไม่มีความต้องการอย่างแท้จริงที่จะเรียกร้องให้มีการ

³¹ ประวัติวัดป่าค่าราภิรมย์. ฉบับพิมพ์เนื่องในพิธีสมโภชพระราชทานหลวง วันที่ 30-31 มกราคม พ.ศ. 2547 (เชิงใหม่ : เชียงใหม่นันทพันธุ์, 2547).

กระบวนการอีمانในการอัคการทรัพยากรไม้แก่คนในท้องถิ่น ดังนั้น การสร้าง “พระราชชยาเจ้าครารัศมี” ให้มีเป็นบุคลสำคัญในประวัติศาสตร์โดยผ่านสำเนีย “ห้องถินนิยม” ในกรอบของ “ชาตินิยม” จึงเป็นส่วนสำคัญในการเชื่อมโยงล้านนาเข้าเป็นส่วนหนึ่งของ “รัฐไทย” “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” รวมทั้งมีผลโดยตรงต่อการจัดความสัมพันธ์เชิงอันนาระหว่าง “ล้านนา” กับ “ชาติไทย” โดยที่ “ล้านนา” ยอมรับอีمانาจนหนือกว่าของ “ชาติไทย” โดยดุษณี

นอกจากนี้ยังเห็นได้ชัดเจนด้วยว่า การสร้างพระราชชยาเจ้าครารัศมีให้มีเป็นบุคลสำคัญในประวัติศาสตร์กับความเชื่อมโยงของอุดมการณ์ราชชาตินิยม มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันในเชิงเกื้อกูลซึ่งกันและกัน และถึงแม้ว่าการสร้างและการรับรู้ “ประวัติศาสตร์ชาติไทย” และ “ประวัติศาสตร์ห้องถิน” จะขยายตัวขึ้นมาก แต่ส่วนใหญ่แล้วก็ยังคงเป็นประวัติศาสตร์ชาติและประวัติศาสตร์ห้องถินในกรอบในทัศน์ราชชาตินิยม ทำให้ผู้นำแห่งชาติและอีมานาจรมุนีความสำคัญและเป็นที่ยอมรับสืบมา

ดังนั้น การสร้างพิพิธภัณฑ์ และพระอนุสาวรีย์รวมทั้งการนิพิทธกรรมที่เกี่ยวเนื่องกับพระอนุสาวรีย์พระราชชยาเจ้าครารัศมี ตลอดจนอิทธิพลของ “ลักษณะเดิมพ่อ ร.ร.” ในบริบทที่คุณในสังคมไทยเชื่อถือหนักกับกระแสโลกาภิวัตน์อันทำให้สูญเสียความมั่นคงในชีวิต ซึ่งทำให้ต้องหันไปพึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์มากขึ้น (นอกเหนือไปจากการหวังเพื่อผู้นำแห่งชาติ) “พระราชชยาเจ้าครารัศมี” ได้ทรงกลาโหมเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดังได้กล่าวมาแล้ว การที่ “พระราชชยาเจ้าครารัศมี” ทรงกลาโหมเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์เช่นนี้ มิได้เกิดขึ้นเองอย่างทันทีทันใด หากแต่มีรากฐานมาจากการที่พระองค์ได้ทรงถูกทำให้เป็น “บุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์” มาเป็นเวลานานเกือบครึ่งศตวรรษ โดยโครงเรื่องของหลักวางแผนๆ บนจุดเน้นที่ว่าพระองค์ทรงเป็น “พระราชชยา” ของ “สมเด็จพระปิยมหาราช” ซึ่งทรงเป็น “พระมหาดยุติธรรมที่อ่อนใหญ่แห่งชาติไทย” ซึ่งได้ทรงรักษา “เอกสารของชาติไทย” และทรงสร้าง “ความจริยธรรมรุ่งเรืองให้แก่ชาติไทย” เป็นอุเบกษาการ โครงเรื่องหลักของประวัติศาสตร์ไทยและ “ลักษณะพิพิธพระราชชยาฯ” เช่นนี้เอง ที่ทำให้พระสถานะพระราชชยาเจ้าครารัศมีที่ทรงเป็นบุคลสำคัญในประวัติศาสตร์นั้น เป็นพระสถานะที่มีความมั่นคงเป็นอย่างมาก ในทางกลับกันพระสถานะที่พระราชชยาเจ้าครารัศมีทรงเป็น “บุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์” ก็ช่วยเสริมความเชื่อแกร่งให้แก่โครงเรื่องหลักของประวัติศาสตร์ไทย อุดมการณ์ราชชาตินิยม และ “ลักษณะพิพิธพระราชชยาฯ” ให้มีพลังอยู่ในสังคมไทยสืบไปอีกนาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อโครงเรื่องของประวัติศาสตร์เกี่ยวกับพระราชชยาเจ้าครารัศมีได้เปลี่ยนมาเน้นในเรื่องของ “ความรัก” ซึ่งทำให้มีเสน่ห์แก่คนทั่วไปในสังคมในบริบทที่ลักษณะโถรทัศน์ได้ทำให้คนทั้งในเขตเมืองและชนบทของไทยมองเห็นความรักเป็นสรรพะ และอุดมคติสูงสุดของชีวิต จึงคาดได้ว่าเรื่องราวเกี่ยวกับ “พระราชชยาเจ้าครารัศมีในฐานะบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์” อุดมการณ์ “ราชชาตินิยม” และ “ลักษณะพิพิธพระราชชยาฯ” จะมีอิทธิพลในสังคมไทยสืบต่อไปอีกนาน

จิรชาติ สันดีศยศ, “การสร้าง ‘พระราชทานเจ้าครัวศรี’ ให้เป็นบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ ทศวรรษ 2500 – ปัจจุบัน” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2551.

จิรัพันน์ อุตตมະกุล, นายนภาพกรณ์, พระภารणยาเจ้า และสมเด็จเจ้าฟ้าในรัชกาลที่ 5, พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : มดิน, 2548.

จุลคลา ภักดีภูมิทรัพย์, เล่าเรื่อง 2. กรุงเทพฯ : เจริญกิจ, 2535.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ดาวรัตน์มีลายไปรักสองแผ่นดิน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.

เจ้าแก้วนารัตน์ ณ เขียงใหม่, พระประวัติพระราชทานเจ้าครัวศรี : อนุสรณ์ถวายพระเพลิงพระศพพระราชทานเจ้าครัวศรี. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บ้านจุนกุลกิจ, 2477.

เคเนียล แมคกิลวารี ดี.ดี., กิ่งศตวรรษในหมู่คนไทย และคนลาว, จิตรกรณ์ ตันรัตนกุลแปล, พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์พัฒนา, 2544.

ทรงศรี อาจอรุณ, การแก้ไขสนธิสัญญาไว้ด้วยสิทธิสภาพนอกราชอาณาเขตกับประเทศไทย มหาอำนาจในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมหามนูโภเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2506.

นงเยาว์ กาญจนารี, ดาวรัตน์ พระประวัติพระราชทานเจ้าครัวศรี จัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์เมื่อในงานฉลองพระอนุสาวรีย์พระราชทานเจ้าครัวศรี ณ กองกำกับการตำรวจตะเวนชายแดนที่ 5 ค่ายครัวศรี จังหวัดเชียงใหม่ วันที่ 27 มกราคม พ.ศ. 2533. กรุงเทพฯ : บริการพิมพ์, 2533.

ประวัติวัดป่าดราภิรมย์, ฉบับพิมพ์เมื่อในพิธีสวนโภชพระอารามหลวง วันที่ 30-31 มกราคม พ.ศ. 2547. เชียงใหม่ : เชียงใหม่นันทพันธ์, 2547.

พิชัยฐ ตันตินามซัพ, “เจ้าหนูงิ้งเชียงใหม่” ในศิลปวัฒนธรรม 26 : 2 (ธันวาคม, 2547) : 15-16.

พุนพิศมัย ดิศกุล, หน่ออมเจ้าหนูงิ้ง, ประชุมพรนนพนิพน์ เล่ม 1. กรุงเทพฯ : บำรุงบัณฑิต, 2529.

วงศ์จันทร์ คงเสนี, “บันทึกจากความทรงจำ” ในอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ เจ้าวงศ์จันทร์ คงเสนี วันที่ 29 ตุลาคม พ.ศ. 2540.

วรรณพร บุญญาสอดิษย์, “การตอบโต้และตอบสนองต่อกระบวนการเบลี่ยนแบล็กแบบตะวันตกของเจ้ายายฝ่ายในในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชกาลพระบาท

สมเด็จพระมหทัยราชเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2394 - พ.ศ. 2468)" . วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชา ประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2548.

วีໄດ ຖານชิริกุล, "เชียงใหม่ก่อนเทศบาล พ.ศ. 2389-2442 : การศึกษาโครงสร้างอำนาจ ทางการเมืองและเศรษฐกิจ" . วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.

คันสนีช วีระศิลป์ชัย, ถูกแก้วเมียชัย, พิมพ์ครั้งที่ 3 . กรุงเทพฯ : มดิน, 2543.

สรัสวดี อ่องสกุล, เรื่องเดียวกัน, ประวัติศาสตร์ล้านนา, พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์, 2544.

แสงดาว ณ เชียงใหม่, พระประวัติพระราชทานเจ้าดารารักษ์(26 สิงหาคม 2416-9 ธันวาคม 2476) จัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานทำบุญ 100 วัน เจ้าแสงดาว ณ เชียงใหม่ วันที่ 18 สิงหาคม พ.ศ. 2517 .

ธรรมจักร สัตยานุรักษ์, การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นผู้นำไทยตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ถึง พุทธศักราช 2475 . พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

Carl Bock, Temple and Elephants, White Orchid Press, Bangkok 1985 .

กำหนดการสัมมนา
ภูมิภาคลุ่มน้ำโขง: จุดหมายเหตุ-ประวัติศาสตร์-นิเวศวิทยา-ชาติพันธุ์
วันพุธที่สบตีที่ 26-สุกร์ที่ 27 กุมภาพันธ์ 2552
ณ โรงแรม เดียงอินทร์ จังหวัดเชียงราย

- วันพุธที่สบตีที่ 26 กุมภาพันธ์ 2552
- 08.00-09.00 น. ลงทะเบียน
- 09.00-09.15 น. กล่าวต้อนรับโดย ผศ.ดร.มานพ ภัยศิริไถธรรม
อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย
- 09.15-09.30 น. เปิดการสัมมนา โดย คุณวีระ โภนนพนรัตน์
ปลัดกระทรวงวัฒนธรรม
- 09.30-10.00 น. รับประทานอาหารว่าง
- 10.00-12.00 น. อภิปราย “ไฟฟ้า : วิกฤตของไทยกับโอกาสของ世人”
นายเอกคร.สมัย ใจอินทร์ รศ.ดร.สุวิทย์ เลาหศิริวงศ์
ดร.ปิยะสวัสดิ์ อัมรันนท์ รศ.ดร.กัมปนาท ภักดีกุล
คุณสุพชิร นิตยุบด ดำเนินการอภิปราย
- 12.00-13.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน
- 13.00-15.00 น. แบ่งห้องสัมมนา
- ห้องที่ 1 “ชาติพันธุ์ สันดิgap สุ่มน้ำโขง”
ดร.ทรงวิทย์ เชื่อมสกุล คุณภาณุ แสงเทียนหยด
คุณชี แซ่ดี รศ.ดร.มานะ ขิตตะสังค์ ดำเนินการอภิปราย
- ห้องที่ 2 “ประชุมประจำปีสมาคมจุดหมายเหตุไทย”
ประชุมสมาคมฯ และรายงานผลการดำเนินงาน โดย
นายกสมาคมจุดหมายเหตุไทย
- ภาระที่ 1 เรื่องแจ้งเพื่อทราบ
ภาระที่ 2 เรื่องสืบเนื่อง
- 2.1. รับรองสมาชิก
- 2.2. รายงานสถานะการเงิน
- ภาระที่ 3 เรื่องอื่นๆ
- อภิปราย “จุดหมายเหตุgap สามเหลี่ยมทองคำ”
โดย อ.ชนินทร์ แจ่มจิต
รศ.ดร.สมสรวง พฤติกุลดำเนินรายการ
พิธีกรประจำห้อง คุณวนิศา จันทน์ทัศน์
- ห้องที่ 3 “บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ กับ 30 ชาติในเชียงราย”
ศ.ดร.สวัสดิ์ อ่องสกุล อ.อรุณภาณุ เส้าจินธนากร
รศ.ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล

- ผศ.อดิศร ศักดิ์สูง ดำเนินการอภิปราย
ห้องที่ 4 “การค้าชายแดนเมืองใหม่ๆ”
 อ.เอกกมล สายจันทร์ อ.อัครพงษ์ กำคุณ
 อ.พัฒนา สิทธิสมบัติ อ.พิพยา พุสัย ดำเนิน
 การอภิปราย
- 15.00-15.30 น.
 รับประทานอาหารว่าง
- 15.30-17.30 น.
 แบ่งห้องสัมมนา
 ห้องที่ 1 “จดหมายเหตุหมอดอคต์ ในความรับรู้
 ของไทย”
 ดร.บุญยงค์ เกศเทศ คุณทองแฉม นาถจำนำง
 คุณธงชัย ลิขิตพรสวรรค์ ผศ.กาญจน์ ละออง
 ศรี ดำเนินการอภิปราย
- ห้องที่ 2 “รัฐชาติสยามประเทศไทยกับการรวม
 ล้านนา”
 รศ.ดร.อรรถาจักร สักขยาณรักษ์ อ.จิรชาติ สัง^{ติ}
 ตี้ยศ อ.ชัยพงษ์ สำเนียง ผศ.ดร.เกรียงศักดิ์
 เจริญพัฒนานนิช ดำเนินการอภิปราย
- ห้องที่ 3 “ซอ-พ่อค้าในโลกเก่า ชนกลุ่มน้อยใน
 โลกใหม่”
 ดร.พันทีวนิมาไฟโรมัน ผศ.ดร.ยิ่งยง เทประเสริฐ
 อ.นพ.อนุชาติ นาขันสารวุฒิ ผศ.ดร.สุชาติ
 เจริญสุมาลินี ดำเนินการอภิปราย
- วันศุกร์ที่ 27 กุมภาพันธ์ 2552
 08.00-10.00 น. แบ่งห้องสัมมนา
 ห้อง 1 “จดหมายเหตุปราสาทเข้าพระวิหาร กับ
 การเมืองสยามประเทศไทย-กัมพูชา”
 ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ อ.พนัส ทัศนียานนท์
 ผศ.ดร.ร่วรังศักดิ์เพชรเลิศอนันต์ รศ.ดร.พิพพ
 อุกร ดร.ศรีประภา เพ็ชร์มีศรี ผู้ดำเนินกองกิ
 ประย
- ห้องที่ 2 “สืบในลุ่มน้ำโขง : ความรับผิดชอบ-
 จริยธรรม-ประชาธิปไตย”
 คุณกัลกิตี วีระภาสพงษ์ คุณสุกสรรค์ภูมิประภาส
 คุณศรีสุวรรณ กวารชาร รศ.อุบลรัตน์ ศิริยุว
 ศักดิ์ คุณกรรณีกาชีววัកที่ ดำเนินการอภิปราย

10.00-10.30 น.	รับประทานอาหารว่าง	
10.30-12.30 น.	ແມ່ນໜັກສົມນາ ຫ້ອງທີ 1 “ການທ່ອງເຫືຍເຈິງວັດນຮຽມແລະສານເຫຼືຍມທອງຄໍາ” ຮ.ພລອຍຄຣີ ໂປຣານານນີ້ ຖຸນອກົນນັ້ນທີ່ ບັນກັດທີ່ ຄຸນເຊື້ອກາພ ໂຄທິທຸກ ຄຸນສູງເຈນ ກຣມພຖ້ມ ຜ.ສ.ຄຣ.ອຣຈານີ ບັນທຶກ ດຳເນີນກາຮອກປົກປ່າຍ ຫ້ອງທີ 2 “ຈົດໝາຍເຫຼຸ້ສຫຼຸໄທຢັດນິມ (ເຂົ້າຍົງທຸງ) ພ.ຍ.ເຈົ້າກັຈັກ ນ ເຂົ້າຍົງທຸງ ເຈົ້າກວຽກຮັນ ໄຈເ ເຈົ້າສົກວາທີ່ ສາລຍາຂີ້ວິນ LOOG HONG KHAM ອ.ສມໂໂທີ ອ່ອງສົກລ ດຳເນີນກາຮອກປົກປ່າຍ ຫ້ອງທີ 3 “ນະເມືອຍກັບເຈົ້າສູງເກຍມ : ໂຮມໂຄງເລີຍຕ ແກ່ງສຸ່ນ້າສາລະວິນ” ຄຸນອົດີສັກທີ່ ກຣີສັນ ຮ.ສ.ຈິງຈັນທີ່ ປະທິປະເສນ ຄຸນອົງທີ່ ບຣາງນ ອ.ສມຖົທ້ມ ຊື້ອ້ອຍ ດຳເນີນກາຮອກປົກປ່າຍ ຫ້ອງທີ 4 “ແມ່ນ້ຳກັກ-ເສື່ມຖຸ ກັບກວາມເປັນມາຂອງ ກຳສຍານ ໄທຍ ລາວ ແລະຂອມ” ດ.ຮ.ຫາງວິທຍ໌ ເກຍຄຣີ ອ.ດ.ຮ.ສານທີ່ ກັດທີ່ກໍາ ອ.ວັກຮັງຍ່ ຕໍ່ຄຸນ ຮ.ດ.ຮ.ຮເນັກ ທາງຮັນສູງຮຽນ ດຳເນີນກາຮອກປົກປ່າຍ ອອກເຕີນທາງກາກສານສານເຫຼືຍມທອງຄໍາ ສຸ່ນ້າໂຮງ (ເຈົ້າສູງທະເບີນກາກສານສານເຫຼືຍມທອງຄໍາ ສຸ່ນ້າໂຮງ) ພວ້ອມກັນທີ່ ລອນມີໂຮງແຮນເກື່ອງອິນທີ່ ບຣິກາຮອາຫາກຄາຕົກວັນນຽດ(ອາຫາກຄົ່ອງ) 12.30 ນ. 13.30 ນ. 17.00 ນ. 18.30 ນ.	ກາຄສນາມ ເຕີນທາງກັດມີເຈົ້າຍ ຕື່ອງໂຮງແຮນ ເກື່ອງອິນທີ່ ຈ.ເຂົ້າຍົງຮາຍ ໂດຍສັກສົກປົກປ່າຍ

ພຶກສະກອດຄອດງານ ອ.ສມຖົທ້ມ ຊື້ອ້ອຍ

เลขอนุญาต ที่ ก. ๒/๙๔๕๑๙

เลขที่คำขอ ที่ ๒/๙๔๕๑๙

ใบอนุญาตจัดตั้งสมาคมหรือองค์กร

ตามที่ นายป่วย อังภารัน

- ให้ขออนุญาตจัดตั้ง มนตรีโครงการทำราชสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ
๑. ส่งเสริมการจัดทำ darüberภาษาไทยในแขนงสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
ทั้งระดับมหาวิทยาลัย และก่อนมหาวิทยาลัย
 ๒. เผยแพร่พระราชบัญญัตินี้ในหมู่ผู้สนใจวิชาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
ทั่วราชอาณาจักร
 ๓. ส่งเสริมการเรียนเรียนงานวิจัย และทำรัชทั้งสูง และรวมรวมเอกสาร
ทางวิชาการอย่างพิมพ์
 ๔. ส่งเสริมกิจกรรมทางวิชาการด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
 ๕. ไม่ทำการค้ากำไร และไม่เกี่ยวข้องกับการเมือง

และมีที่ตั้งสำนักงานแห่งใหญ่ ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เชียงพะนนคร กรุงเทพมหานคร นั้น

กรรมการดำเนินการจัดตั้ง อนุญาตให้ดำเนินการจัดตั้งได้ และขอให้ปฏิบัติตามคำสั่งและ
ข้อบังคับของกรรมการดำเนินการ โดยเคร่งครัด

อนุญาต ณ วันที่ ๒ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๙

(นายวชระ เอี่ยมໂຮດ)
อธิบดีกรมการศาสนา

**รายงานคณะกรรมการบริหาร
มูลนิธิโครงการดำรงสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ปี 2552**

(ก่อตั้ง พ.ศ. 2509 โดยนายป้าย ชึ้งภากรณ์ นายเสน่ห์ งามริก)

นายเสน่ห์ งามริก	ประธาน
นางเพ็ชรี สุมิตร	รองประธาน
นางสาวกุสุมา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา	กรรมการ
นายธเนศ ชาภรณ์สุวรรณ	กรรมการ
นายวังสรรค์ ชนะพรพันธุ์	กรรมการ
นายวิทยา สุจิทดานารักษ์	กรรมการ
นายเกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม	กรรมการ
นางสาวศรีประภา เพชรเมือง	กรรมการ
นายวีระ สมบูรณ์	กรรมการ
นายประจักษ์ ก้องกีรติ	กรรมการ
นายพิภพ อุดร	กรรมการ
นางสาวอุบลรัตน์ ศิริบุญศักดิ์	กรรมการ
นางสาวศุภลักษณ์ เดิศแก้วศรี	กรรมการและเหตุจูงใจ
นายชาญวิทย์ เกษตรศิริ	กรรมการและเลขานุการ
นายชั่รังษักดิ์ เพชรเดิศอนันต์	กรรมการ
นายทรงยศ แวงหงษ์	และผู้ช่วยเลขานุการ
	กรรมการและผู้จัดการ

นิตยสารปัญญาภรณ์ ชั้นนำ
แห่งอาเซียนและนานาชาติ

แม่น้ำโขง ณ นครพนม

The Mekong River na Nakhon Phanom

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ | อัครพงษ์ คำคูณ บรรณาธิการ
Charnvit Kasetsiri | Akkharaphong Khamkhun Editor

รวมหนังสือทำมือชุด ເງົາພຣະວິຫາຣ

Preah Vihear (Phra Viharn) Temple Series

1. ปราสาทเข้าพระวิหาร/Preah Vihear Temple
หุ่นดำเนินพญานดร-ลักษิตาภิปัณณ์-ประวัติศาสตร์แหล่งโบราณคดีกับบ้านเมืองของเรา
ชาญวิทย์ เกษตรศิริ
2. กรณีปราสาทเข้าพระวิหารระหว่างไทย-กัมพูชา : เรียนรู้ความด้านของเงินค่าลงถูก
พิพพ ฤทธิ
3. ปราสาทเข้าพระวิหาร
กับคำเตือนของ “ปรีด พนมยงค์” เรื่องการให้ติดแคนนาด้วยการใช้กำลัง
ច่างคั้กคี เพชรเสืออนันต์
4. ○ สนธิสัญญาของพระมุหุยเจ้าหลวงกับฝรั่งเศส และปราสาทเข้าพระวิหารของกัมพูชา
○ ว่าด้วยสนธิสัญญาและแพนท์ใหญ่ (สยาม)-กัมพูชา: พร้อมแคนความไม่รับรู้ของสักการะ
○ เข้าพระวิหาร กับ นักวิชาการขายชาติและอาณาจักรแห่งความมีดับด้วยหัวใจ “มนุษยชาติ”
อัครพงษ์ ค่าวน
5. ○ คำพิพากษาคดีปราสาทเข้าพระวิหาร : มโนทัศน์ต่อผู้ที่ขายขอบ และข้อเสียเบี้ยบของไทย
○ ความเป็นกลางและเข้มริมวัฒนธรรมไทย
พวงทอง ภวัตพันธุ์
6. โปรดตีเรื่องปราสาทขอม จากพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4
ฉบับเจ้าพระยาพิพากรองวงศ์ (ข้า บุណนาค)
7. ปราสาทพระวิหาร : “เสียงเรียบ” ในเวทีสถาล
สมใจดี อ่องสกุล
8. វីដី ปราสาทเข้าพระวิหาร รายการของสถานการณ์ NBT วันที่ 9 กรกฎาคม 2551
ชาญวิทย์ เกษตรศิริ | สุชาติ บำรุงสุข | อดิศักดิ์ ศรีสม
9. វីដី ประวัติศาสตร์นกคำรา จากสยามเป็นไทย : นามเน้นสำคัญมาก่อนนี้หรือ?
เสนท์ จำรัส | สุวัฒน์ ศิริวัชร์ | ชาญวิทย์ เกษตรศิริ | สมฤทธิ์ ลือชัย |
อดิศักดิ์ ศรีสม | เปิร์ด อาษ วิว

250.-

မန္တ၏ပုဂ္ဂိုလ်နာ အကာ
အကျင့်ဆုံး သေခါနပို့ဆောင်ရွက်မှု

A History of Burma

พီယံမြန်မာ ၃

ประวัติศาสตร์ พม่า

မှုံးဝေါနခံ
Maung Htin Aung

ผู้แปล : เพ็ชร สุมิตรา

Translator : Petcharee Sumitra

คิ้วป้า : ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

Foreword : Charnvit Kasetsiri

บุคลิคเตอรีนันดะဏก

สยาม SIAM

ประเทศไทยรวมเลือดเนื้อชาติเชื่อ

ไทย/ไท ลາວ คนเมือง คนชีสาน มอย เขมร ญู แต่จັກ
ແກະ ກວາງຕັ້ງ ທາກເກີຍນ ໄທທຳ ຈາມ ຂວາ ມລາຢູ່ ຫ້າໄກ
ມອແກນ ທມືພີ ປາທານ ຊຶກໝໍ ເປົກໝໍ ພົມວັນ ຢ່ອ ພວນ
ໄທທຳ ຜູ້ໄທ ຂຶ້ນ ຍອງ ໂດສ ເວີຍດ ດັວະ ມັງ ເຢ້າ ກະເຫົ່າງ
ປະຫຼອງ ມູເຂອ ອະນໍາ ກຳນຸ ມລາບັງ ຂອງ ນຽ ນູ້ຍົກ
ຜົ່ງ (ຊາດີຕ່າງໆ) ແກ (ຊາດີຕ່າງໆ) ຖຸກຜສມ/ຖຸກຄົ່ງຕ່າງໆ
ອີກນາກນາຍກວ່າ 50 ຊາດີພັນຖຸ ແລະ

A Modern Nation

www.petitiononline.com/SIAM2008/petition.html
www.petitiononline.com/siam2007/petition.html